

M Architectuur
ArtEZ hogeschool voor de kunsten

*Verslag van de uitgebreide opleidingsbeoordeling
22 en 23 mei 2014*

 Dit document laat zich het beste dubbelzijdig afdrukken.

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Samenvatting	4
Colofon	7
Inleiding	8
Beoogde eindkwalificaties	10
Programma	13
Personeel	25
Voorzieningen	29
Kwaliteitszorg	32
Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties	34
Bijlagen	41
Bijlage 1 Visitatiecommissie	42
Bijlage 2 Programma visitatie	44
Bijlage 3 Kwantitatieve gegevens	45
Bijlage 4 Eindkwalificaties	48
Bijlage 5 Programmaoverzicht	49
Bijlage 6 Bestudeerde documenten	50
Bijlage 7 Onafhankelijkheidsverklaringen	51

Samenvatting

Op 22 en 23 mei 2014 is de opleiding M Architectuur van ArtEZ gevisiteerd door een commissie van AeQui. Het totaaloordeel van de commissie is voldoende.

De opleiding Architectuur is een vierjarige masteropleiding (240 EC). De doelstelling is studenten op te leiden tot vakbekwame beroepsbeoefenaren die beschikken over kritisch denkvermogen, cultureel bewustzijn, sociale verantwoordelijkheid en inzicht in besluitvormingsprocedures en -processen. Afgestudeerden van de opleiding kunnen zich met hun diploma als architect inschrijven in het Architectenregister.

Het concurrent model dat de opleiding hanteert, staat voor de combinatie van studeren en werken, waarin ieder deel vijftig procent van de studiepunten oplevert. De studenten verrichten hun werkzaamheden voor de praktijkervaring – ofwel het buitenschools curriculum – van maandag tot en met donderdag. Het onderwijs van het binnenschools curriculum vindt plaats op vrijdag (ontwerponderwijs) en op zaterdagochtend (colleges en oefeningen).

Beoogde eindkwalificaties

De eindkwalificaties van de opleiding zijn direct afgeleid van de begintermen voor de beroepspraktijk zoals die zijn vastgelegd in de Wet op de Architectentitel en zijn gelegitimeerd door het internationale beroepenveld. De opleiding bracht deze eindkwalificaties samen in twee disciplinegerichte kerncompetenties en voegde daar enkele persoonlijke competenties aan toe. In de vertaling van deze eindtermen naar het curriculum valt in positieve zin de nadruk op conceptuele vormgeving en individueel ontwerpend vermogen op. Deze zorgt voor een sterk eigen profiel dat de masteropleiding aan de ArtEZ Academie van Bouwkunst onderscheidt van andere architectuuropleidingen; de visitatiecommissie waardeert de mogelijkheden die de opleiding biedt en actief stimuleert voor een vrijzinnige vakontwikkeling bij de studenten.

De afstemming met het werkveld en vakgebied is adequaat dankzij periodiek overleg met de beroepenveldcommissie van de opleiding en continue feedback van onder meer (gast)docenten, studenten, alumni en externe beoordelaars die allen werkzaam zijn in de praktijk.

Programma

De visitatiecommissie is van mening dat de opleiding haar eindtermen op een inhoudelijk complete wijze heeft vertaald naar het onderwijsprogramma. De beroepspraktijk maakt onderdeel uit van het DNA van de opleiding. De studenten behalen de helft van hun studiepunten in het werkveld, en ook het binnenschools curriculum brengt studenten veelvuldig in contact met de praktijk. Dit gebeurt via actuele thematiek in de lessen, gastdocenten en –beoordelaars, excursies en workshops. De didactische vormgeving van het onderwijs verbindt het leren en werken met elkaar en stimuleert zelfontplooiing. Het programma biedt studenten ruimte om persoonlijke accenten te leggen in de onderwijsinhoud, waarmee ze zelf hun toekomst als architect mede vormgeven. De opleiding kent een stevige

studielast; de uitgebreide instroomprocedure is erop gericht alleen geschikte studenten toe te laten die weloverwogen aan de opleiding beginnen.

Personeel

De visitatiecommissie vindt dat ArtEZ hogeschool voor de kunsten een doelgericht personeelsbeleid voert dat voorziet in aannamecriteria en in de beoordeling en professionalisering van het personeel. De master Architectuur draagt daarnaast ook zelf zorg voor deskundigheidsbevordering van jonge docenten, door hen binnen de ontwerpateliers te laten coachen door ervaren collega's.

De kwaliteit van het personeel is goed. De opleiding werkt met een vast team van bekwame parttime docent-coördinatoren die vanuit hun eigen architectuurpraktijk en netwerk passende, betrokken gastdocenten selecteren. De opleiding beschikt over voldoende onderwijzend en ondersteunend personeel om het programma te realiseren.

Voorzieningen

De visitatiecommissie is van mening dat de master Architectuur beschikt over passende materiële voorzieningen. De informatievoorziening via verschillende digitale kanalen is toereikend. Dit geldt ook voor de studiebegeleiding: studenten kunnen voor ondersteuning terecht bij de docenten, opleidingscoördinatoren, hun studieloopbaanbegeleider of het decanaat. Verder is er extra begeleiding voor studenten met een functiebeperking.

Kwaliteitszorg

De visitatiecommissie is van mening dat er een goed kwaliteitszorgsysteem is. Op facultair en opleidingsniveau wordt structureel en gestructureerd gemeten. Deze metingen leiden tot aantoonbare verbetermaatregelen. Ook worden de belanghebbenden betrokken bij (de kwaliteitszorg van) de opleiding. Studenten voelen zich over het algemeen goed gehoord.

Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

De master Architectuur heeft een adequaat systeem van toetsing, waarin de opleiding de validiteit onder meer waarborgt door de inzet van een diversiteit aan toetsvormen en de directe verbinding van praktijkopdrachten aan de vakgerichte eindtermen van de opleiding. De beoordeling van toetsen en eindwerken is betrouwbaar door het ruim toepassen van het meerogenprincipe en het gebruik van vooraf opgestelde beoordelingsformulieren. Voor de inrichting van het afstudeertraject doet de commissie de opleiding een verbeteringssuggestie.

Het gerealiseerde eindniveau kwalificeert de commissie als goed. Met het totaal aan toetsen wordt het masterniveau ruim voldoende aangetoond. Bovendien wordt in de 'eindproducten' de meerwaarde van de eigen opleidingssignatuur zichtbaar. De conceptuele, beeldende kwaliteit van de afstudeerprojecten is hoog en de commissie sprak zelfbewuste, creatieve alumni die exact weten wat ze in hun startende carrière willen bereiken.

Aanbevelingen

Gezien de ontwikkelingen in het vakgebied, vindt de commissie het volledig gerechtvaardigd dat de opleiding ruimere aandacht besteedt aan de context van architectonische werken. De commissie moedigt de opleiding aan het onderwerp vooral te blijven verbinden aan de kern van het eigen vakgebied Context kan in de ogen van de commissie disciplinair verankerd worden, die verankering ligt in onder meer de planologie en sociologie.

Voorts raadt de commissie de opleiding aan de huidige uitwerking van dit thema niet zozeer als een afstudeerspecialisatie te beschouwen, maar het veel meer als leerlijn of vast thema van het curriculum neer te zetten met een markant gedefinieerde state of the art.

De commissie zag conceptueel sterke, beeldende afstudeerprojecten. In de integratie van de randvoorwaarden en het programma van de ontworpen bouwwerken is naar het oordeel van de commissie nog enige winst te behalen. De studenten kunnen beter en eerder hun 'projectdefinitie' maken: meer aandacht voor de randvoorwaarden en het programma kan studenten helpen om tegen het einde van de ontwerpfasen sneller een aantal beslissingen te nemen. De commissie beveelt de opleiding daarom aan te overwegen deze aspecten onderdeel te maken van de meesterproef van de studie.

Het zou in de ogen van de commissie goed zijn als de zichtbaarheid van het gemeenschappelijke netwerklektoraat in het onderwijs de komende jaren verder wordt vergroot.

De opleiding en haar studenten zouden volgens de commissie gebaat zijn bij een eigen plek voor opslag van studiematerialen. De commissie vraagt ArtEZ de master Architectuur op deze punten een duidelijke(re) plaats te bieden binnen de hogeschool.

In haar kritische zelfreflectie noemt de opleiding de combinatie met de masteropleiding Interieurarchitectuur als onderscheidend kenmerk. De samenwerking tussen de twee opleidingen is nog in ontwikkeling. Gezien de kansen die samenwerking tussen de opleidingen biedt, adviseert de commissie de opleidingen te onderzoeken in welke mate het mogelijk is de gezamenlijke activiteiten uit te breiden.

De commissie heeft waardering voor het eigen profiel van de opleiding, waarin er ruime aandacht is voor conceptuele vormgeving en individueel ontwerpend vermogen. De commissie moedigt de opleiding aan deze eigen identiteit explicieter te verwoorden en meer uit te dragen, aangezien deze in haar ogen een *unique sellingpoint* vormt.

Alle standaarden van het NVAO-kader zijn positief beoordeeld (voldoende en goed) en op die grond geeft de visitatiecommissie een positief advies inzake accreditatie van de opleiding M Architectuur.

Namens de voltallige visitatiecommissie, Utrecht, september 2014

Ir. R.S. Kloosterman
Voorzitter

J. van Oudheusden MA
Secretaris

Overzicht

De beoordelingen per standaard zijn weergegeven in onderstaande tabel.

Standaard	Beoordeling
Beoogde eindkwalificaties 1. Beoogde eindkwalificaties	<i>Goed</i>
Programma 2. Oriëntatie van het programma 3. Inhoud van het programma 4. Vormgeving van het programma 5. Instroom 6. Studeerbaarheid 7. Omvang en duur	<i>Goed</i> <i>Voldoende</i> <i>Goed</i> <i>Goed</i> <i>Goed</i> <i>Voldoet</i>
Personeel 8. Doeltreffend personeelsbeleid 9. Het personeel is gekwalificeerd 10. De omvang van het personeel is toereikend	<i>Goed</i> <i>Goed</i> <i>Voldoende</i>
Voorzieningen 11. Materiële voorzieningen 12. Studiebegeleiding	<i>Voldoende</i> <i>Voldoende</i>
Kwaliteitszorg 13. Evaluatie resultaten 14. Maatregelen tot verbetering 15. Betrekken van opleidings- en examencommissie, medewerkers, studenten, alumni en beroepenveld	<i>Goed</i> <i>Goed</i> <i>Goed</i>
16. Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties 16.1 Toetsing: voldoende 16.2 Gerealiseerde eindkwalificaties: goed	<i>Goed</i>
Totaaloordeel	Voldoende

Colofon

Instelling en opleiding

ArtEZ hogeschool voor de kunsten
Onderlangs 9,6812 CE Arnhem
(026) 353 56 06
Status instelling: bekostigd
Resultaat instellingstoets kwaliteitszorg: n.v.t.

Opleiding: Master Architectuur
Niveau: hbo-master
Aantal studiepunten: 240 EC
Titel: M. Arch
Locatie: Arnhem
Variant: deeltijd/ concurrent onderwijsmodel
Croho-nummer: 44336
Kwantitatieve gegevens van de opleiding zijn weergegeven in bijlage 3.

Voor kwaliteit verantwoordelijke bestuurder: dhr. K. Jacobs
Contactpersoon met betrekking tot kwaliteit van de opleiding: dhr. K. Jacobs
Contactgegevens: E. k.jacobs@artez.nl / T. (026) 353 56 06

Visitatiecommissie

De visitatiecommissie bestond uit:
Ir. R.S. Kloosterman, voorzitter
Prof.dr. B.J.F. Colenbrander, werkveld- en domeindeskundige
Ir. J.P. Wingerder, werkveld- en domeindeskundige
Ir. F. Delanghe, werkveld- en domeindeskundige
R. van Vliet, studentlid
Drs J. van Oudheusden, secretaris

De commissie is vooraf voorgelegd aan de NVAO; de NVAO heeft ingestemd met de samenstelling.

De visitatie is uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van
AeQui VBI
Vlindersingel 220
3544 VM Utrecht
(030) 87 820 87
www.AeQui.nl

Inleiding

De ArtEZ Academie van Bouwkunst maakt onderdeel uit van ArtEZ hogeschool voor de kunsten en heeft daarin de status van faculteit. ArtEZ heeft vier faculteiten: Art & Design, Theater & Dans, Muziek en Architectuur. Het onderwijs aan de hogeschool is gericht op de artistieke, intellectuele en persoonlijke ontwikkeling van studenten. Door een individuele benadering wil ArtEZ studenten laten groeien in 'een professionele rol die nauw aansluit bij hun talent, persoonlijkheid en ambities' en hen optimaal voorbereiden op een loopbaan als kunst- en cultuurprofessional. ArtEZ Academie van Bouwkunst verzorgt naast de masteropleidingen Architectuur en Interieurarchitectuur in Arnhem, ook de associate degree Interieurvormgeving en de bacheloropleiding Interieurarchitectuur, beide gevestigd in Zwolle. Verder biedt de Academie twee voorbereidende cursussen (annex minoren) aan: de cursus Architectonisch ontwerpen en de cursus Bouwtechniek.

De instelling

ArtEZ is een van de grote kunsthogescholen in Nederland en is gevestigd in Arnhem, Enschede en Zwolle. De hogeschool verzorgt een samenhangend aanbod van bachelor- en masteropleidingen in beeldende kunst, architectuur, mode, vormgeving, muziek, theater, creative writing, dans en kunsteducatie. Naast aan circa drieduizend studenten, biedt de instelling plaats aan negenhonderd docenten en andere medewerkers.

De ArtEZ Academie van Bouwkunst beschikt in Arnhem over een eigen onderwijsbureau voor haar twee masteropleidingen. Dit bureau draagt samen met de vijf onderwijscoördinatoren van de opleiding (docenten met coördinerende taken) zorg voor de organisatie van de master Architectuur. De Academie van Bouwkunst vormt, behalve een onderdeel van het kunstencluster van ArtEZ, een hecht netwerk met de andere vijf Academies van Bouwkunst in Amsterdam, Groningen, Maastricht, Rotterdam en Tilburg. Dit netwerk, het Landelijk Overleg Bouwkunst Onderwijs (LOBO), hanteert en ontwikkelt een gemeenschappelijke opzet voor het buitenschools curriculum, bespreekt opleidingsoverstijgende ontwikkelingen in het onderwijs- en het beroepenveld en heeft een gezamenlijk netwerklectoraat. Dit lectoraat bestaat uit een lector en een kenniskring met daarin een vertegenwoordiger per Academie van Bouwkunst.

De opleiding

De opleiding Architectuur is een vierjarige masterstudie (240 EC) en kent naast het reguliere pro-

gramma de afstudeerspecialisatie Architectuur in Context (Context). De doelstelling van de studie is 'studenten op te leiden tot vakbekwame beroepsbeoefenaren die beschikken over kritisch denkvermogen, cultureel bewustzijn, sociale verantwoordelijkheid en inzicht in besluitvormingsprocedures en -processen.' Specifieker streeft de opleiding ernaar 'zelfstandige architecten op te leiden die in staat zijn een consistent architectonisch ontwerp te maken en toezicht te houden op een correcte uitvoering. Ontwerpen en bouwen vormen samen de kern van het onderwijs.' Afgestudeerden van de opleiding kunnen zich met hun diploma als architect inschrijven in het Architectenregister.

Het grootste deel van de instromende studenten van de master is afkomstig uit de bachelor Bouwtechniek (HTS). Een kleiner deel van de instroom bestaat uit bachelorstudenten Interieurarchitectuur (kunstacademies) en de studenten van de bachelor Bouwkunde aan de technische universiteiten in Delft en Eindhoven. Met een studentenaantal variërend van 65 tot 80 studenten en een vast team van vijf docent-coördinatoren aangevuld met gastdocenten, is de opleiding in Arnhem kleinschalig te noemen.

De ArtEZ Academie van Bouwkunst hanteert voor de opleiding het concurrent onderwijsmodel, dat ook door de andere Architectuur-masteropleidingen aan de Academies van Bouwkunst wordt toegepast. Het concurrent model staat voor de combinatie van studeren en werken, waarin ieder deel vijftig procent van de studiepunten oplevert. De studenten van de ArtEZ Academie van Bouwkunst verrichten hun werkzaamheden voor de praktijkervaring – ofwel het buitenschools curriculum – van maandag tot en met donderdag. Het onderwijs van het binnenschools

curriculum vindt plaats op vrijdag (ontwerponderwijs) en op zaterdagochtend (colleges en oefeningen). De Academie van Bouwkunst in Arnhem is de enige Academie die onderwijs in het weekend organiseert, binnen de andere academies zijn de lessen, naast op een doordeweekse dag, in de avond gepland.

Sinds 2002 werken de masteropleidingen Architectuur van de Academies van Bouwkunst met een gemeenschappelijke opzet voor het buitenschools curriculum. Binnen deze opzet hebben de zes opleidingen kleine verschillen doorgevoerd (bijvoorbeeld in toetsinstrumenten). Op dit moment wordt het buitenschools curriculum gezamenlijk vernieuwd. Het doel van de vernieuwing is om het buitenschools curriculum naadloos aan te laten sluiten op de nieuwe regeling van het Bureau Architectenregister, die een tweejarige periode van gekwalificeerde beroepservaring vereist voorafgaand aan de inschrijving. Deze regeling rond de beroepservaringsperiode (BEP) wordt vanaf januari 2015 van kracht. Het aangepaste buitenschools curriculum zal er enerzijds toe leiden dat de studenten voldoen aan de actuele eisen van de beroepspraktijk en anderzijds dat het diploma van de masteropleidingen Architectuur direct toegang blijft geven tot het Architectenregister.

De masteropleidingen Architectuur aan de Academies van Bouwkunst hebben een helder profiel ten opzichte van de masteropleidingen Bouwkunde aan de technische universiteiten van Delft en Eindhoven. De masterstudies aan de technische universiteiten zijn tweejarige voltijdopleidingen zonder 'werkend leren'-component in het onderwijs. De TU's hebben zich de afgelopen vijf jaar nadrukkelijker gericht op het wetenschappelijke karakter van hun opleidingen en combineren technisch onderwijs met ontwerpprojecten. De hbo-masteropleiding Architectuur heeft een duidelijk andere opzet en doelstelling: het vierjarige programma voltrekt zich voor de helft in de beroepspraktijk en is gericht op ontwerp en uitvoering. De beroepstaken van de architect zijn dan

ook sterk verweven in het curriculum van de opleiding.

De master Architectuur aan ArtEZ onderscheidt zich van de Architectuurmasters aan de andere Academies van Bouwkunst in de ruime aandacht binnen de opleiding voor conceptueel, individueel ontwerpen. In haar kritische zelfreflectie noemt de opleiding voorts als onderscheidende kenmerken de combinatie met de masteropleiding Interieurarchitectuur en een brede(re) opvatting van het beroepsprofiel, blijkend uit de afstudeerspecialisatie Context en het thema 'onderzoek' in het derde studiejaar.

De visitatie

ArtEZ hogeschool voor de kunsten gaf AeQui VBI de opdracht onderhavige visitatie uit te voeren. Hiertoe stelde AeQui een onafhankelijke en ter zake kundige commissie samen. Met vertegenwoordigers van de opleiding vond een voorbereidend gesprek plaats, waarin het programma, de invulling van de gesprekken en de gesprekspartners werden vastgesteld. De commissie doorliep tijdens de visitatie dit programma, zie bijlage 2. De hogeschool verspreidde twee weken voorafgaand aan het visitatiebezoek een aankondiging voor het geplande open spreekuur. Er hebben geen studenten of medewerkers gebruikgemaakt van deze mogelijkheid.

De visitatiecommissie koos en beoordeelde een selectie van vijftien afstudeerprojecten die studenten de laatste twee jaar produceerden. De resultaten van deze beoordeling waren input voor de gesprekken met de opleiding, zie deelstandaard 16.2 van dit rapport.

De commissie voerde de beoordeling in onafhankelijkheid uit; aan het einde van de visitatie stelde zij de opleiding in kennis van haar bevindingen en conclusies. De opleiding in Arnhem heeft gereageerd op een concept van de rapportage, de voorzitter verwerkte de reacties van de opleiding tot dit definitieve rapport.

Beoogde eindkwalificaties

De eindkwalificaties van de opleiding zijn direct afgeleid van de begintermen voor de beroepspraktijk zoals die zijn vastgelegd in de Wet op de Architectentitel en zijn gelegitimeerd door het internationale beroepenveld. De opleiding bracht deze eindkwalificaties samen in twee disciplinegerichte kerncompetenties en voegde daar enkele persoonlijke competenties aan toe. In de vertaling van deze eindtermen naar het curriculum valt in positieve zin de nadruk op conceptuele vormgeving en individueel ontwerpend vermogen op. Deze zorgt voor een sterk eigen profiel dat de masteropleiding aan de ArtEZ Academie van Bouwkunst onderscheidt van andere architectuuropleidingen. De afstemming met het werkveld en vakgebied is adequaat dankzij periodiek overleg met de beroepenveldcommissie van de opleiding en continue feedback van onder meer (gast)docenten, studenten, alumni en externe beoordelaars die allen werkzaam zijn in de praktijk.

Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1: De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Afstemming beroepenveld en actualiteit

De masteropleiding Architectuur hanteert als eindkwalificaties de begintermen voor de beroepspraktijk, zoals deze zijn vastgelegd in de Wet op de Architectentitel (WAT). Deze begintermen zijn beschreven in de 'Nadere regeling inrichting opleidingen architect, stedenbouwkundige, tuin- en landschapsarchitect en interieurarchitect' (hierna: Nadere regeling) van april 2006. Over de beroepskwalificaties van (beginnende) architecten bestaat brede internationale overeenstemming. De begintermen van de beroepspraktijk zoals men die in de Nadere regeling heeft geformuleerd, zijn rechtstreeks overgenomen van de Europese Richtlijn 2005/36/EG van september 2005. Ook de Charter for Architectural Education van de Unesco en de Union Internationales des Architectes beschrijft dezelfde beroepskwalificaties.

Naast de beroepsvaardigheden en de opbouw van disciplinegerichte kennis, zoals die in de bovengenoemde eindkwalificaties aan de orde komen, acht de opleiding het voor de uitoefening van het beroep van architect tevens van belang dat afgestudeerden beschikken over aanvullende, persoonlijke vaardigheden. De opleiding voegde daarom de persoonlijke competenties reflecteren, vernieuwen en positioneren toe aan haar kerncompetenties.

De masteropleiding Architectuur beschikt over een eigen werkveldcommissie die bestaat uit vijf leden. Deze leden zijn werkzaam als architect; vier van hen zijn tevens werkgever van een of meerdere studen-

ten. Het vijfde lid treedt binnen de opleiding op als extern beoordelaar. De opleiding roept haar werkveldcommissie ten minste eenmaal per jaar bijeen om te overleggen over aanpassingen aan het opleidingsprogramma en de vertaling van eindkwalificaties in het curriculum. De opleiding nodigt de commissie verder ieder jaar uit voor de eindexamenexposities van de studenten.

In de werkveldoverleggen van de afgelopen jaren vormden de gevolgen van de crisis voor de bouwwereld en voor de opleiding, die zich immers voor vijftig procent in de beroepspraktijk voltrekt, een rode draad. Hierbij nam de werkveldcommissie de rol van alle drie de betrokkenen in het concurrent onderwijs (de student, de opleiding en de werkgever) van alle kanten onder de loep. Verder vormen in dit gremium de ontwikkelingen rond de herziening van de WAT, de introductie van de regeling BEP, het Bouw Informatie Model, contractvormen als Design Build Finance Maintenance Operate en de afstudeerspecialisatie Context terugkerende onderwerpen van gesprek.

Doordat binnen de opleiding zowel de docentcoördinatoren, de gastdocenten en de gastbeoordelaars, als de studenten en hun leidinggevendende werkzaam zijn in de beroepspraktijk, vindt steeds terugkoppeling plaats over de aansluiting van de kerncompetenties en het curriculum op het werkveld en het vakgebied. Verder presenteren de opleidingen van ArtEZ zich gedurende het studiejaar met diverse projecten: dit is een belangrijk uitgangspunt van het kwaliteitsbeleid van de hogeschool. Naast eigen projecten gaan de opleidingen binnen het onderwijsprogramma ook samenwerkingen of ont-

werpprojecten aan met externe partijen. Voor de master Architectuur gebeurt dit bijvoorbeeld met de Gemeente Arnhem. Via de presentatie van projecten wil de hogeschool zichtbaar maken hoe het onderwijs zich verhoudt tot de buitenwereld en extra interactie mogelijk maken tussen de opleidingen, studenten en het werkveld.

Bij het afstemmen van de eindkwalificaties en het curriculum op het werkveld en de actualiteit wordt de laatste groep stakeholders, de afgestudeerden, niet vergeten. De opleiding houdt periodiek een alumni-enquête waarin ze alumni onder andere vraagt naar de aansluiting van de opleiding op hun beroepspraktijk. De afgestudeerden waarmee de commissie sprak, gaven aan nog frequent contact te hebben met de Academie van Bouwkunst, ook komen alumni regelmatig terug als docent binnen de opleiding (zie standaard 8 van dit rapport).

Concreet

De opleiding hanteert de begintermen van de beroepspraktijk uit de Nadere regeling als eindtermen en vatte deze samen in de kerncompetenties 'ontwerpend vermogen' en 'professionele vaardigheden en beroepshouding'. Deze twee beroepscompetenties vulde de opleiding aan met de drie persoonlijke competenties 'reflecteren', 'vernieuwen' en 'positioneren'.

Het opleidingsmanagement stelde een helder overzicht op met daarin de kerncompetenties en eindkwalificaties (bijlage 4). In dit schema worden de beginkwalificaties uit de Nadere regeling gerelateerd aan de eindkwalificaties van de opleiding en aan onderdelen van het buitenschools curriculum. Verder is er een matrix waarin de eindtermen zijn afgezet tegen alle onderwijseenheden.

In het vernieuwde buitenschools curriculum zijn de eindtermen van de opleiding geformuleerd als vier beroepscompetenties ('ondernemen', 'ontwerpen', 'voorbereiden bouwuitvoering' en 'begeleiden uitvoering') aangevuld met vier algemene competenties ('positioneren', 'organiseren', 'omgevingsgerichtheid' en 'communiceren'). Ieder van deze acht competenties is uitgewerkt in drie handelingsniveaus: beginner, gevorderd en eindniveau. Per competentie en per niveau zijn vervolgens de beoogde leerresultaten beschreven.

In de visitatiegesprekken kwam een sterk eigen profiel van de opleiding naar voren: in verhouding tot de andere Academies van Bouwkunst ligt in Arnhem een zwaarder accent op conceptuele vormgeving en individualiteit in het ontwerpen. Dit accent wordt enerzijds ingebracht door de plaats van de opleiding binnen een kunstcluster: de nabijheid van kunstopleidingen kleurt de omgeving en de sfeer binnen de opleiding. Anderzijds berust het conceptuele accent op een bewuste keuze van de opleiding in haar operationalisering van de kerncompetenties in het binnenschools curriculum. Een groot deel van de studenten heeft een technische (HTS-)achtergrond. Om deze studenten op te leiden tot *allround*, creatief architect, besteedt de opleiding als tegenwicht voor alle technische voorkennis veel aandacht aan conceptueel denken en vrijer, beeldend(er) ontwerpen.

Dublin descriptor

De opleiding beschrijft in haar kritische zelfreflectie uitgebreid hoe de eindtermen en het opleidingsprogramma aansluiten op de Dublin descriptor voor het masterniveau. De visitatiecommissie identificeerde de descriptor en het masterniveau daarmee voldoende binnen de competenties en het curriculum van de opleiding.

De commissie beoordeelt de standaard 'beoogde eindkwalificaties' als **goed**. De master Architectuur hanteert door het (inter)nationale beroepenveld gelegitimeerde beginkwalificaties voor het architectenberoep als de eindkwalificaties van de opleiding. Deze eindkwalificaties bracht de opleiding samen in twee disciplinegerichte kerncompetenties en vulde ze aan met drie persoonlijke (kern)competenties. Hiermee beschikt de master Architectuur, naar het oordeel van de commissie, over een degelijke set eindtermen. Doordat vrijwel alle betrokkenen bij de opleiding werkzaam zijn in de beroepspraktijk en door de inzet van een eigen beroepenveldcommissie monitort de opleiding goed of de eindtermen aansluiten op de actuele eisen van het beroepenveld en het vakgebied.

De ontwikkeling van het nieuwe buitenschools curriculum vindt de commissie positief. Daarin wordt een verbinding gemaakt tussen kerncompetenties, handelingsniveaus en leerresultaten. Deze niveaus en beoogde resultaten kunnen beoordelaars gebruiken als beoordelingscriteria, zodat de opleiding op helde-

re wijze borgt dat alle eindtermen op het juiste niveau worden afgetoetst. De commissie ondersteunt de opleiding in het voornemen om een soortgelijke operationalisering ook te maken voor de binnenschoolse curriculumonderdelen.

De commissie heeft waardering voor het eigen profiel van de opleiding, waarin er ruim aandacht is voor conceptuele vormgeving en individueel ontwerpend vermogen. Deze aandacht heeft een zichtbaar posi-

tieve uitwerking op het 'eindproduct' van de master, constateert de commissie op grond van de gesprekken die ze voerde met tevreden werkgevers en zelfbewuste vierdejaarsstudenten en alumni. De commissie moedigt de opleiding aan deze eigen identiteit explicieter te verwoorden en meer uit te dragen, aangezien deze in haar ogen een 'unique selling-point' vormt voor de master Architectuur aan de ArtEZ Academie van Bouwkunst.

Programma

De visitatiecommissie is van mening dat de opleiding haar eindtermen op een inhoudelijk complete wijze heeft vertaald naar het onderwijsprogramma. De beroepspraktijk maakt onderdeel uit van het DNA van de opleiding. Niet alleen behalen de studenten de helft van hun studiepunten in het werkveld met opdrachten en werkzaamheden die voldoen aan de beroepservaringseisen van het Architectenregister, ook het binnenschools curriculum brengt studenten veelvuldig in contact met de praktijk. Dit gebeurt via actuele thematiek in de lessen, gastdocenten en -beoordelaars, excursies en workshops. De didactische vormgeving van het onderwijs verbindt het leren en werken met elkaar en stimuleert zelfontplooiing door vele reflectie- en feedbackmomenten en nadruk op zelfsturing. Het programma biedt studenten ruimte om persoonlijke accenten te leggen in de onderwijsinhoud, waarmee ze zelf hun toekomst als architect mede vormgeven. De opleiding kent een stevige studielast; de uitgebreide instroomprocedure is er daarom op gericht alleen geschikte studenten toe te laten die weloverwogen aan de opleiding beginnen.

Oriëntatie

Standaard 2: De oriëntatie van het programma waarborgt de ontwikkeling van vaardigheden op het gebied van wetenschappelijk onderzoek en/of de beroepspraktijk.

De masteropleiding Architectuur bestaat uit een buitenschools curriculum, waarin studenten studiepunten verwerven door het verrichten van relevante beroepstaken bij een architectenbureau, en uit een binnenschools curriculum, dat hoofdzakelijk is gericht op ontwerponderwijs. In beide curriculumdelen van de opleiding is de beroepspraktijk sterk aanwezig. Het programma bevat tevens onderwijsseenheden gericht op de ontwikkeling van onderzoeksvaardigheden.

Buitenschools

De opzet van het buitenschools curriculum is gebaseerd op de Notitie Buitenschools Curriculum die de Nederlandse Academies van Bouwkunst in 2004 gezamenlijk opstelden. De werkwijze van de Academies is getoetst door een commissie in opdracht van de Rijksbouwmeester. De conclusie luidde dat de opleidingen voldoen aan de eisen van het Architectenregister en dat gediplomeerden van de Academies van Bouwkunst zich rechtstreeks in kunnen schrijven in het Architectenregister. Het buitenschools curriculum is opdrachtgestuurd en kent twee toetsinstrumenten: praktijkportfolio's en praktijkopdrachten.

Het praktijkportfolio is een individueel ontwikkelingsdocument. De studenten maken ieder semester een praktijkportfolio waarin ze aangeven welke taken ze verricht hebben. Ze vullen deze omschrijving

aan met materiaal ter illustratie en bewijs en reflecteren op hun werkzaamheden en op de wijze waarop ze deze hebben uitgevoerd. Ook de werkgever of een leidinggevende binnen het bureau waar de student werkzaam is, geeft in het portfolio feedback op het functioneren van de student als studerende werknemer.

De Academie van Bouwkunst in Arnhem is de enige van de zes Academies die naast de portfolio's ook praktijkopdrachten hanteert. Met de praktijkopdrachten toetst de opleiding de vakgerichte eindkwalificaties die direct aansluiten op de begintermen in de Nadere regeling. In de opdracht behorend bij de eindkwalificatie 'Bouwfysica en installaties' dienen de studenten bijvoorbeeld aan te tonen dat ze effectief kunnen communiceren met specialisten op het gebied van bouwfysica en installaties en dat ze bouwfysische en installatietechnische aspecten in het ontwerp van gebouw kunnen integreren, zodanig dat het leidt tot het gewenste binnenmilieu. De praktijkopdrachten krijgen over het algemeen de vorm van een verslag. Hiervoor heeft de opleiding een werkwijze uitgeschreven met inlevervoorwaarden, beoordelingscriteria en een voorbeeldwerkwijze. In de werkwijze is ook reflectie op het eigen functioneren opgenomen, evenals feedback door de werkgever.

Zoals al in de inleiding van dit rapport is weergegeven, geldt vanaf 1 januari 2015 de Regeling BEP. De Academies van Bouwkunst vernieuwen naar aanleiding van deze regeling hun gezamenlijke opzet van het buitenschools curriculum. Als dit proces volgens

planning verloopt, zal het vernieuwde curriculum in september 2014 van kracht worden voor de nieuwe instroom in het eerste jaar.

Binnenschools

Ook in het binnenschools curriculum is de praktijkcomponent duidelijk zichtbaar. Het onderwijs bestaat uit korte en lange ontwerpateliers op vrijdag en uit colleges en oefeningen op zaterdag. Al deze onderwijseenheden worden gegeven door docenten die werkzaam zijn in de beroepspraktijk. Voor de ontwerpateliers selecteert de atelier-coördinator docenten niet alleen op hun actieve, interessante beroepspraktijk, maar vooral ook op hun ervaring met (en specifieke kijk op) het betreffende onderwerp van studie.

In de ateliers verbinden de docenten steeds het ontwerpen en de bouwkundige praktijk met elkaar door studenten te laten uitdenken en berekenen hoe hun concepten uitgevoerd kunnen worden. De docenten krijgen binnen het thema verder zoveel mogelijk vrijheid om in het atelier eigen aandachtspunten te benoemen en de daarbij horende fasering, specifieke activiteiten en werkwijze te kiezen. Jaarlijks zet de opleiding voor de ateliers andere docentenkoppels in om de studenten met verschillende opvattingen, ontwerpmethodes en benaderingen in aanraking te brengen. Ook alle opleidingscoördinatoren die (parttime) zijn verbonden aan de opleiding, zijn praktiserend architect.

In het onderwijsprogramma komen actuele thema's en onderwerpen uit de beroepspraktijk aan de orde. Zo hebben de ontwerpateliers ieder jaar nieuwe onderwerpen of een nieuwe visie op bestaande thema's. In de reeks van vier korte ateliers van het Ontwerplab in het eerste jaar wordt een vaste volgorde van opeenvolgende thema's gehanteerd (materiaal, ruimte, context en integraal), maar binnen die thema's kiest de opleiding ieder jaar een nieuwe locatie en formuleert ze een nieuwe opgave.

In het tweede en derde studiejaar zijn er behalve lange ontwerpateliers met ieder jaar nieuwe onderwerpen ook kortateliers met een vast thema. Een voorbeeld hiervan is het kortatelier 'Herbestemmen'. De opleiding koos voor dit thema omdat herbestemmen een actueel speerpunt is in veel plannen voor ruimtelijk beleid, dat ook het komende decennium op de agenda zal blijven staan.

Naast het reguliere binnenschools curriculum heeft de master Architectuur een extracurriculair programma met excursies en het januariprogramma 'Plein', verder is er een optioneel summerschoolprogramma. Met de excursies wil de opleiding studenten laten zien dat ze voor een goed overwogen oordeel over een gebouw of een stedelijke situatie op de plek zelf moeten zijn geweest, en tevens dat er veel interessante plekken en stedelijke ontwikkelingen zijn, waarvan de atmosfeer en het karakter zich nauwelijks via digitale media laten vangen. Jaarlijks zijn er (in het eerste en tweede jaar) een of meerdere excursies gekoppeld aan collegevakken en (in de eerste drie jaar) een slotweekend waarin studenten op excursie gaan.

In het tweede jaar wordt bijvoorbeeld de architectuurexcursie georganiseerd. Deze excursie heeft als reisdoel een stad met een interessante stedenbouwkundige geschiedenis en een groot aantal bijzondere bouwwerken. Onder leiding van een docentenkoppel bereiden de studenten de studiereis zowel inhoudelijk als praktisch zeer grondig voor. Iedere student heeft daarbij een dubbele verantwoordelijkheid. Ten eerste dient de student voor in de reisgids een essay te schrijven en over het essay-onderwerp ter plekke een kort referaat te houden. Het schrijven van de essays valt onder het vak Publiceren 2 en wordt begeleid door een docent met expertise op dit gebied. Ten tweede bereidt iedere student een praktisch onderdeel voor, bijvoorbeeld de route van een dag waarvoor hij of zij een strakke logistieke planning moet maken. De afgelopen jaren bezochten de studenten Moskou (2011), Madrid (2012), Glasgow en Edinburg (2013) en Stockholm (2014).

Het slotweekend is de afsluiting van het studiejaar waaraan alle studenten van de eerste drie opleidingsjaren deelnemen (en sinds enkele jaren ook de studenten van de master Interieurarchitectuur). De reis gaat naar een minder ver buitenland en heeft het karakter van een 'eyeopener'. Hoewel tijdens deze reizen enkele bezoeken aan bekende gebouwen op het programma staan, besteedt de opleiding vooral aandacht aan actuele ontwikkelingen, zoals stedelijke transformatieprocessen, of aan minder bekende gebouwen of architecten. De afgelopen jaren ging het slotweekeinde naar: Manchester – transformatie oude industriële gebieden in de stad (2010), Lyon – transformatie Confluence: samen-

komst Rhone en Saone (2011), Straatsburg – transformatie havengebied aan de Rijn (2012), Brussel (kanaalzone) en Leuven (stationsgebied) (2013).

Studenten ronden het eerste semester van het studiejaar af voor de kerst en het tweede semester begint op 1 februari. Deze planning biedt de mogelijkheid om in januari een bijzondere activiteit te organiseren. Het januariprogramma 'Plein' is de aanduiding van een 'open plek' tussen het eerste en tweede semester en bestaat uit workshops die de opleiding in de eerste maand van het jaar organiseert.

Sinds enige jaren organiseert de opleiding een reeks summerschools met twee Franse en een Duitse onderwijsinstellingen: de INSA en de ENSAS in Straatsburg en de architectuuropleiding van de Hochschule Konstanz. De eerste summerschool vond plaats in de zomer van 2013 in Straatsburg, in 2014 wordt deze georganiseerd in Konstanz en in 2015 zal ArtEZ de summerschool organiseren. Leidend thema bij al deze summerschools is de relatie van stad en de Rijn en dan vooral gericht op transformatieprocessen van gebieden die aan deze rivier zijn gesitueerd. Studenten doen tijdens deze summerschools ervaring op met het werken in een internationaal team en leren over specifieke aspecten van de verschillende steden en hun benaderingen in de omgang met de rivier.

In de eindtermen van de opleiding wordt een splitting gemaakt tussen kwalificaties die worden behaald via het buitenschools curriculum en de kwalificaties die met het binnenschools curriculum worden behaald. Deze twee onderwijsstromen van het concurrent programma betreft de opleiding op elkaar in de zogenoemde Koersbepaling die de studenten aan het eind van de eerste drie leerjaren maken. Deze Koersbepaling is een individuele reflectie op de eigen positie in de opleiding en in het vak. De studenten illustreren deze positie met voorbeelden uit de praktijk en uit gevolgde onderwijsactiviteiten. De opleiding vraagt studenten hierbij de ontwikkeling van kennis en (ontwerp)vaardigheden en de werking met elkaar te verbinden.

Onderzoek

Om studenten onderzoeksvaardigheden bij te brengen, nam de opleiding in het binnenschoolse programma een leerlijn Onderzoek op. Deze bestaat uit het onderzoeksprogramma in het derde studiejaar

en het derdejaars kortatelier Onderzoek. In het buitenschools curriculum komt onderzoek terug in de praktijkopdracht 'Onderzoek en voorbereiding', waarbij het gaat om de methoden van onderzoek rond de voorbereiding van architectonische projecten. De student dient in zijn verslag onder meer aan te tonen dat hij of zij in staat is om een programma van eisen op te stellen en om bij complexe bouwopgaven effectief en op basis van passende kennis en inzichten te communiceren met specialisten op het gebied van vooronderzoek en projectvoorbereiding.

Het binnenschools onderzoeksprogramma is een uitvloeisel van de veranderende beroepsrol van de architect. Zoals de opleiding omschrijft in haar kritische zelfreflectie: 'het lijkt voor de architectuurpraktijk onontbeerlijk geworden om in een vroeg stadium met andere partijen betrokken te zijn bij nieuwe ontwikkelingen.' De opleiding wil de studenten voorbereiden en trainen voor deze rol in hun beroepsuitoefening. Het onderzoeksprogramma biedt daarom beroepsgerichte onderzoeksvaardigheden aan en is erop gericht de studenten bewust te maken van de nieuwe rol die wel als 'enabler' wordt aangeduid, naast de reguliere rol van dienstverlener.

Het onderzoeksprogramma werkt al enige jaren met een vast thema: de stad en de rivier. Per jaar onderzoeken studenten binnen dit thema andere accenten of onderwerpen. Ze identificeren de betrokkenen bij een bepaald onderwerp en zoeken deze op. Door middel van onderzoek en interviews brengen de studenten de betrokkenheid en de belangen van de verschillende partijen in kaart. Ook maakt een ontwerp deel uit van het programma. Het resultaat leggen de studenten vast in een film. Ze worden hiervoor via korte workshops getraind in het opstellen van een draaiboek, het schrijven van een scenario en het toepassen van visualisatie- en montage technieken.

Sinds mei 2013 beschikken de zes Nederlandse Academies van Bouwkunst gezamenlijk over een netwerklectoraat, bestaand uit een lector en kennisringleden vanuit de Academies. De opdracht voor dit lectoraat is tweeledig. Ten eerste vroegen de Academies van Bouwkunst het lectoraat een bijdrage te leveren aan actuele lokale en regionale ontwerpogaven, dat wil zeggen, de opleidingen in te zetten als laboratoria die actuele problematiek kun-

nen aansnijden voor de regio's waarin ze zijn gevestigd. Ten tweede verzochten de academies het lectoraat te verkennen en te duidelijken wat 'ontwerpend onderzoek' in de architectuur betekent.

In het eerste semester van het studiejaar 2013-2014 leverde het ArtEZ-onderzoeksprogramma in het derde jaar een bijdrage aan het lectoraat. De docenten stemden hun programma af met het eigen kenniskringlid en de lector. De zes Academies van Bouwkunst hebben zich gecommitteerd aan het lectoraat en zullen ieder ten minste één keer per jaar een onderwijsproject uitvoeren dat is gerelateerd aan het onderzoek van het lectoraat.

De commissie kwalificeert deze standaard als **goed**. De verbinding met de beroepspraktijk kenmerkt de opleiding: de studenten behalen de helft van hun studiepunten in het werkveld door het uitvoeren van opdrachten en werkzaamheden die voldoen aan de beroepservaringseisen van het Architectenregister, en ook binnenschools is de praktijkcomponent sterk aanwezig. Zo zijn alle docent-coördinatoren praktiserend architect en worden de gastdocenten aangesteld op basis van de mate waarin hun beroepspraktijk aansluit op de thematiek van het betreffende opleidingsonderdeel. Binnen het onderwijs worden verder actuele ontwikkelingen uit het beroepenveld behandeld en daarnaast is er een extracurriculair programma van excursies, workshops en (optionele) summerschools waarin studenten in aanraking komen met diverse aspecten van het vakgebied in binnen- en buitenland.

De opleiding zorgt naar het oordeel van de commissie bovendien voor een goede synthese van de buiten- en binnenschoolse curricula door onder meer de Koersbepalingen, waarin studenten hun werk in de praktijk relateren aan hetgeen ze het voorgaande jaar binnen de hogeschoolmuren hebben geleerd. Verder verbinden de docenten het conceptuele ontwerpen in de ateliers steevast met vragen over praktische uitvoerbaarheid. Hierdoor ontstaat een praktijkgericht geheel.

In het programma is er met de onderzoeksleerlijn en een praktijkopdracht gericht op onderzoek voldoende aandacht voor het ontwikkelen van onderzoeksvaardigheden, vindt de commissie. De oprichting van het nationale lectoraat, dat nu een jaar bestaat, is wat betreft de plaats van onderzoek binnen de Aca-

demies een positieve ontwikkeling. Het zou in de ogen van de commissie goed zijn als de zichtbaarheid van dit lectoraat in het onderwijs de komende jaren verder wordt vergroot.

Voorts meent de commissie dat onderzoek sterker gekoppeld kan worden aan generieke toepassingsgebieden dan aan persoonlijke fascinaties. Daarmee worden positie van en visie op onderzoek helderder gedefinieerd. Ontwerpend onderzoek zou een passende benadering zijn, meent de commissie.

Inhoud

Standaard 3: De inhoud van het programma biedt studenten de mogelijkheid om de beoogde eindkwalificaties te bereiken.

De opzet van het buitenschools curriculum biedt studenten de ruimte het praktijkgedeelte van de opleiding individueel in te richten, passend bij de gekozen werkplek en de eigen interesses en ontwikkelpunten. De opleiding monitort via de praktijkopdrachten en de portfolio's dat de studenten de vereiste ervaring opdoen, maar schrijft voor het verrichten van de relevante taken en werkzaamheden geen vast traject voor. De inhoudelijke invulling van het buitenschoolse deel van de studie is in die zin vrij te noemen. De opleiding verwacht wel van studenten dat ze in de beroepspraktijk de technisch bouwkundige kennis en vaardigheden opgedaan in hun vooropleiding verder ontwikkelen, deze worden getoetst in de praktijkopdrachten. Uit de gesprekken met de docenten en de leiding kwam naar voren dat de opleiding bewust kiest om de bouwkundige component vooral in het buitenschools curriculum te plaatsen.

Het binnenschools curriculum van de master Architectuur is sterk ontwerpgericht. De ontwerp ateliers en het afstudeerproject vormen samen circa 65 procent van het programma. Ongeveer een kwart bestaat uit colleges en oefeningen en de resterende tien procent bestaat uit de onderdelen van het extra-curriculaire programma. Het binnenschools curriculum laat zich beschrijven als een matrix met aan de ene zijde jaarthema's die de groei van studenten weergeven en aan de andere zijde leerlijnen. Het jaarthema van het eerste jaar luidt: 'ontwikkelen van een ontwerpinstrumentarium en kennisopbouw'. Die van het tweede en derde leerjaar betreffen achtereenvolgens 'oefenen met het instrumentarium en uitbouwen van de kennis' en 'ontwikkelen van eigenstandigheid in het ontwerpen en de kennisver-

werking'. In het laatste jaar van de opleiding draait het onderwijs om het thema 'positie innemen als aankomend architect'.

Het onderwijsprogramma van de opleiding kent vijf leerlijnen. De centrale leerlijn is het *Ontwerpen*, dat vorm krijgt in de ontwerpateliers van de eerste drie studiejaar en in het afstudeerproject in het vierde jaar. In het eerste jaar is er een reeks van vier korte ateliers van ieder zeven weken rond vaste thema's (materiaal, ruimte, context en een integrale ontwerpogave). In deze ateliers oefenen de eerstejaars studenten met ontwerpinstrumenten en -methoden die vooral vakmatig zijn georiënteerd. In het laatste kortatelier wordt een geïntegreerde ontwerpogave voorgelegd. De studenten kunnen dan hun verworven kennis en inzichten uit de eerdere ateliers toepassen op een concrete ontwerpogave.

Het tweede en derde studiejaar hebben een gelijke opbouw: een lang ontwerpatelier van vijftien weken in het najaarssemester en twee korte ontwerpateliers van zeven weken in het voorjaar. De ateliers hebben een gemengde samenstelling van zowel tweede- als derdejaars studenten. Binnen deze atelierprogrammering kunnen studenten zelf hun voorkeur aangeven voor het volgen van de ateliers, die jaarlijks geactualiseerd worden. Bij de start van een atelierprogramma houdt de opleiding daartoe een informatiemarkt, waarbij de studenten zich kunnen opgeven. Door deze werkwijze kunnen de studenten – binnen het aanbod – zelf accenten leggen in de inhoud van hun opleiding. Ook de afstudeeropgave in het vierde jaar vormt een individuele keuze. Binnen de eis dat het ontwerp actueel en relevant voor het vakgebied en de samenleving dient te zijn, maken studenten zelf hun keuze voor het onderwerp. Het aanbod van ateliers wordt op elkaar afgestemd door de coördinator ontwerponderwijs.

De tweede leerlijn betreft *Geschiedenis en theorie* en bestaat uit een reeks collegevakken: Architectuurgeschiedenis 1 en 2, Stedenbouw 1 en 2, Landschap 1 en 2 en Cultuurbeschouwing 1 en 2. In deze vakken staat gedurende het eerste, tweede en het derde leerjaar overdracht van kennis centraal. De opleiding is van mening dat studenten op de hoogte dienen te zijn (en blijven) van de zich steeds vernieuwende samenhang tussen architectuur en stedenbouw, het landschap, andere kunsten en wetenschappelijke ontwikkelingen. De opleiding zet de colleges daar-

naast in om het inzicht in de verschillende aspecten van de discipline architectuur te ontwikkelen: in de lessen komen historische achtergronden, recente ontwikkelingen en ruimtelijke vraagstukken aan de orde.

De vakken Stedenbouw 1 en Landschap 1 heeft de opleiding in het eerste semester van het eerste jaar geprogrammeerd zodat studenten deze vakken hebben afgerond voordat in het tweede semester het Ontwerplab Context begint. De docenten van dit Ontwerplab kunnen in hun onderwijs voortbouwen op de kennis die de studenten in het eerste semester hebben opgedaan. De vakken Stedenbouw 2 en Landschap 2 plant de opleiding om dezelfde reden voorafgaand aan het onderzoeksprogramma in het derde jaar.

In de derde leerlijn komen twee basisvaardigheden van de architect aan bod: *Tekenen en analyseren*. De leerlijn bestaat uit de collegevakken Tekenen 1 en 2, de schetsexcursie en Gebouwanalyse 1 en 2. Handtekenen en schetsen oefenen studenten in het eerste jaar. Naast de vakken Tekenen 1 en 2 wordt daartoe in het voorjaar een schetsexcursie georganiseerd. Het doel van de reis is om enkele dagen intensief bezig te zijn met het maken van schetsen en tekeningen van landschappelijke, stedelijke of industriële situaties.

Gebouwanalyse 1 en 2 worden gegeven in het tweede jaar. In de eerste collegereeks analyseren studenten twee kenmerkende woonhuizen (iconen) aan de hand van een aantal vastgestelde thema's, zoals entree en route, licht, materiaal, ruimte-organisatie en situering. De inzichten die studenten opdoen bij het analyseren en ontleden van de woonhuizen verrijken hun ontwerpinstrumentarium, hetgeen van pas komt op hun werkplek en in de ateliers. Bij Gebouwanalyse 2 wordt een andere manier van analyseren toegepast. De studenten gebruiken daar bijvoorbeeld een videocamera als instrument om de analyse uit te voeren met als resultaat een korte film.

De leerlijn *Communicatie* bestaat uit de collegevakken Documenteren, Publiceren 1 en 2, Presenteren en Presentatieprep. Het uitgangspunt van deze leerlijn is dat een architect zijn opvatting en standpunt moet kunnen overbrengen op een publiek. De belangrijkste vormen hiervoor zijn het geschreven

document en het verhaal dat de architect vertelt. In het eerste jaar biedt de opleiding daarom de vakken Documenteren en Publiceren 1 aan, waarin studenten leren informatie te verzamelen, leren op basis daarvan een overwogen opinie te formuleren en deze leren weergeven in verschillende tekstvormen en documenten. In het tweede jaar is Publiceren 2 gekoppeld aan de architectuurexcursie. De docent van het vak begeleidt het schrijven van de essays voor de reisgids van de excursie. Binnen de vakken Presenteren en Presentatieprep worden studenten getraind in het vertellen van een verhaal voor een groep. Studenten krijgen hierbij individuele feedback van een theaterdocent/-coach.

Onderzoek, de vijfde en laatste leerlijn, bestaat uit het onderzoeksprogramma in het derde studiejaar en het derdejaars kortatelier Onderzoek. De opzet van het onderzoeksprogramma met als vast thema de stad en de rivier is reeds beschreven onder standaard 2 van dit rapport.

In 2010 introduceerde de opleiding als reactie op de ontwikkelingen in de beroepspraktijk de afstudeerspecialisatie Context. De specialisatie bestaat uit een reeks ontwerpateliers en collegevakken die specifiek gericht zijn op de problematiek van architectuur in context, in de zin van de sociaal- maatschappelijke, culturele en ruimtelijke omgeving van gebouwen. Studenten die de specialisatie Context volgen, krijgen op hun diploma een speciale aantekening. Voorwaarde daarvoor is wel dat ze de contextateliers en de specifieke context-vakken met goed gevolg hebben afgerond en dat hun afstudeerproject een duidelijke context-dimensie heeft.

Studenten maken de keuze voor het al dan niet volgen van de specialisatie Context aan het begin van het tweede studiejaar. Alleen de studenten die het kortatelier 'Context' in het eerste jaar met voldoende of hoger hebben afgerond, kunnen dan de specialisatie kiezen. De studenten dienen voor het verkrijgen van de aantekening aan te tonen dat ze ook in de beroepspraktijk in een context-georiënteerde omgeving werken. In het buitenschools curriculum heeft de opleiding hiertoe een aantal praktijkopdrachten voorzien van een context-variant. De opleiding selecteert voor de Context-ontwerpateliers docenten die in hun beroepspraktijk veel aandacht besteden aan de omgeving van gebouwen. Ondanks de goede vervlechting van het onderwerp in de op-

leiding, constateerde de commissie in de gesprekken dat er bij de betrokkenen (docenten, studenten, werkveld) enige onduidelijkheid bestaat over de inhoud en het doel van de specialisatie.

De commissie beoordeelt deze standaard als **voldoende**. Het programma vormt een inhoudelijk complete vertaling van de beoogde kerncompetenties en eindkwalificaties en biedt studenten daarnaast ruimte om persoonlijke accenten te leggen in de onderwijsinhoud in het praktijkgedeelte van de opleiding, de ontwerpateliers en het afstuderen. Het binnenschools curriculum is opgebouwd uit relevante leerlijnen en uit jaarthema's die aansluiten op de gewenste ontwikkeling bij de studenten. Het grootste deel van de leerlijnen spant meerdere leerjaren en verschillende onderwijseenheden bouwen op elkaar voort in thematiek en in kennis en vaardigheden. Het programma laat daarmee zowel horizontale als verticale integratie van kennis en kunde zien.

De nadruk op de ontwerpleerlijn kan de commissie bekoren. Wel meent de commissie dat in het vakinhoudelijke deel aandacht besteed kan worden aan de vakgebieden typologie en morfologie.

Gezien de ontwikkelingen in het vakgebied, vindt de commissie het volledig gerechtvaardigd dat de opleiding ruimere aandacht besteedt aan de context van architectonische werken. De commissie moedigt de opleiding aan het onderwerp vooral te blijven verbinden aan de kern van het eigen vakgebied en (ontwerp)opdrachten en oefeningen niet te zeer op te schalen naar stedenbouw en ruimtelijke ontwikkeling. Context kan in de ogen van de commissie disciplinair verankerd worden, die verankering ligt in onder meer de planologie en sociologie. Context gaat voorts ook over het onderzoek naar de (fysieke) geschiedenis van een plek, om door dit onderzoek inzicht te verwerven in het hoe en wat waarom der dingen. Zo geeft studie van de context inzicht in het begrip 'continuïteit' en de verantwoordelijkheid die ontwerpers en bouwers in dragen, aldus de commissie.

Voorts raadt ze de opleiding aan de huidige uitwerking van dit thema niet zozeer als een afstudeerspecialisatie te beschouwen, maar het veel meer als leerlijn of vast thema van het curriculum neer te zetten met een markant gedefinieerde state of the art.

Op de ArtEZ-website en in haar kritische zelfreflectie noemt de opleiding, naast een bredere, contextuele(re) opvatting over het beroepsprofiel van de architect, de combinatie met de masteropleiding Interieurarchitectuur als onderscheidend inhoudelijk kenmerk. De samenwerking tussen de twee opleidingen is nog in ontwikkeling: deze bestaat momenteel uit de jaarlijkse gemeenschappelijke slotweekendexcursie en enkele korte gelijktijdige presentatiemomenten. Gezien de kansen die samenwerking tussen de opleidingen biedt, adviseert de commissie de opleidingen te onderzoeken in welke mate het mogelijk is de gezamenlijke activiteiten uit te breiden. Menging van studenten met verschillende – technische of juist creatieve – achtergronden biedt ruimte voor andere dynamiek, bredere kennisuitwisseling en interessante kruisbestuivingen tussen disciplines.

Vormgeving

Standaard 4: De vormgeving van het programma zet aan tot studeren en biedt studenten de mogelijkheid om de beoogde eindkwalificaties te bereiken.

Een van de belangrijkste aspecten in de vormgeving van de masteropleiding Architectuur is de concurrent-formule, waarin studenten gelijktijdig studeren en werken in de praktijk. De opleiding koos met de andere masteropleidingen verenigd in het LOBO voor deze onderwijsvorm, omdat de combinatie van studie en werk het inzicht van studenten in het vak en in hun eigen ontwikkeling verruimt, zo schrijft de opleiding in haar kritische zelfreflectie. Ook verwerken studenten 'kennis en vaardigheden in aspecten van de discipline die in een voornamelijk binnenschools curriculum niet, of slechts indirect te realiseren zijn.'

Binnen de formule zijn studenten zelf verantwoordelijk voor hun beroepspraktijk. De opleiding Architectuur beschouwt haar studenten als beginnende professionals en spreekt ze ook zo aan. De opleiding biedt studenten een inhoudelijk kader voor het praktijkdeel, maar daarbinnen moeten zij zelf zorgen voor de kwaliteit van de beroepservaring, de eigen vak- en beroepsontwikkeling en het realiseren van een optimale wisselwerking tussen het binnenschools en het buitenschools curriculum. Deze nadruk op zelfsturing heeft ook te maken met de diversiteit van de beroepspraktijk. Werksituaties van

studenten lopen sterk uiteen en kennen soms heel verschillende leertrajecten. De opleiding respecteert deze diversiteit door in de (uitwerking van de) beroepservaring de ontwikkeling van de student als uitgangspunt te nemen.

Wanneer een student start bij een nieuw bureau inventariseert de coördinator Beroepservaring of de student er voldoende relevante ervaring op kan doen. Het traject dat de student in de beroepspraktijk doorloopt, bepaalt de volgorde waarin hij of zij de praktijkopdrachten maakt en zijn of haar ervaring opbouwt. De opleiding hanteert geen vaste volgorde waarin de studenten de praktijkopdrachten moeten inleveren, met één uitzondering: de praktijkopdracht Architectonisch ontwerpen moet als laatste worden ingeleverd. In deze opdracht tonen studenten namelijk hun vermogen om alle stadia van het ontwerpproces samenhangend te doorlopen, en daarmee te komen tot een consistent ontwerp (de centrale eindkwalificatie van de opleiding).

Voor de praktijkportfolio's geldt een vergelijkbare opzet. De student doet praktijkervaring op en documenteert deze per semester in een portfolio. Hoewel de opleiding geen vast traject voorschrijft voor het verrichten van de relevante taken en werkzaamheden, monitort ze wel of de student de vereiste relevante ervaring opdoet en zijn ontwikkeling stapsgewijs realiseert. Dit gebeurt door middel van de niveaus uit het functiehandboek van branchevereniging BNA.

De onderwijscoördinator Beroepservaring organiseert ten minste tweemaal per studiejaar bijeenkomsten met de verschillende jaargroepen. Tijdens deze bijeenkomsten wordt terugkoppeling gegeven over de beoordeling van de praktijkportfolio's en de praktijkopdrachten. De bijeenkomsten dienen tevens als intervisiegesprekken tussen de studenten over hun beroepspraktijk. De coördinator Beroepspraktijk is bij deze gesprekken vooral een coach die de studenten als experts hun relevante ervaringen laat uitwisselen.

In het binnenschools curriculum zet de opleiding in relatie tot de leerdoelen per onderwijsseenheid diverse, aan elkaar verbonden didactische werkvormen in. Zo komen in de ontwerpstudio's onder meer de werkvormen zelfstudie, groepsdiscussie, individuele en groepsbegeleiding, praktische oefeningen,

lezingen, workshops en excursies voor. De opleiding richt de ateliers op een vaste wijze in om studenten te leren in essentie dezelfde ontwerpvaardigheden en -kennis flexibel toe te passen op verschillende ontwerp opdrachten. Studenten ontvangen een hoofdpoging van het docententeam en tussentijdse resultaten worden individueel en in het bijzijn van medestudenten besproken. Docenten stimuleren de studenten daarbij om vooral hun eigen visie en creativiteit te ontwikkelen. Op basis van feedback van de docenten en medestudenten werken studenten vervolgens verder aan de opgave.

Binnen de ontwerp ateliers verbinden docenten een kunstzinnige insteek steeds met concrete, technische vragen over de maakbaarheid van de ontwerpen. Bij het meest recente atelier Bouwtechniek in het tweede en derde jaar, werd studenten bijvoorbeeld gevraagd een kubus van 8 x 8 x 8 te integreren in een ontwerp. Dit ontwerp moest een in- en uitgang hebben en bezoekers een onwerkelijke belevenis bezorgen. Een van de studenten besloot daarop de kubus 'zwevend' te bevestigen aan de wand en de brug van een kasteel. In het vervolg van de opdracht diende de student uit te werken en te berekenen hoe dit bijzondere ontwerp praktisch uitgevoerd zou kunnen worden. Met dergelijke opgaven vormen de ateliers een schakel tussen de architectonische, technische werkpraktijk van de studenten en het (meer) conceptuele ontwerpen dat binnenschools centraal staat.

De colleges op zaterdag zijn hoofdzakelijk gericht op kennisverwerving. Docenten zetten hierbij werkvormen in als zelfstudie (voor onder andere schriftelijke tentamens), groepsdiscussies, referaten en werkstukken. De oefeningen op zaterdag staan los van de ateliers en de colleges, maar zijn hier wel aanvullend op. De oefeningen gaan om het verwerven van praktische (ontwerp)vaardigheden, van analyse en onderzoek van gebouwen tot constructieve vormgeving. Er wordt daarbij gebruik gemaakt van werkvormen als individuele begeleiding, groepsdiscussies, referaten, schetsoefeningen en het maken van opdrachten.

De workshop als werkvorm binnen het Plein en de summerschools is een specifieke vorm van ontwerp-onderwijs, waarbinnen studenten leren om in een korte periode van (ontwerpend) onderzoek tot een dragend ontwerpidee te komen dat ze op conceptu-

eel niveau uitwerken. Het gaat altijd om begeleid werken met één of twee docenten per groep van tien tot twintig studenten. Een workshop kan zich in een (lang) weekeinde voltrekken (zoals bij de summerschools) of verspreid over meerdere weekeinden, zoals voorheen bij het Pleinprogramma in januari is gebeurd.

In het binnenschoolse onderwijs is de kleinschaligheid van de opleiding goed zichtbaar. Men werkt in kleine groepen van acht tot vijftien studenten per docent, of per twee docenten in de ontwerp ateliers. Daarmee is er veel ruimte voor persoonlijke aandacht. Door de kleine groepen, de intensiteit van de opleiding, de vele intervisiemomenten en gezamenlijke excursies vormen studenten al snel een hechte groep, die elkaar ondersteunt bij het volhouden van de studie, vertelden de studenten de commissie.

De opleiding beschouwt feedback en reflectie in het onderwijs als essentieel voor het leerproces en de leeropbrengst. Studenten leren te reflecteren op hun eigen werk, anderen terugkoppeling te geven en door anderen beoordeeld te worden. Gedurende de studie krijgen de studenten in vrijwel alle onderwijs-eenheden feedback, van zowel docenten, externe deskundigen¹, werkgevers als collega-studenten. In de gesprekken met de commissie gaven (oud-)studenten aan de inbreng van docenten en medestudenten uit verschillende jaargangen zeer leerzaam te vinden. Daarbij ervaren ze het als stimulerend dat de ateliers steeds door andere docenten met specifieke expertise en verschillende zienswijzen op ontwerpen werden gegeven. Het enthousiasme van de docenten en medestudenten zet(te) hen aan om meer uit hun ontwerpen te halen.

Zoals beschreven onder standaard 2, betreft de opleiding de binnen- en buitenschoolse delen van het concurrent programma op elkaar in de Koersbepalingen die de studenten jaarlijks maken. Deze individuele reflecties op de eigen positie in de opleiding en in het vak illustreren de studenten met voorbeelden uit de praktijk en uit de gevolgde onderwijsactiviteiten. Hierbij komt de relatie tussen studie en werk aan de orde, naast de individuele leerdoelen die de student formuleert. Beide

¹ Bij de afsluiting van ontwerp ateliers en bij de tussentijdse beoordelingen van het afstudeerwerk zijn externe beoordelaars betrokken, zie standaard 16 van dit rapport.

onderwijsstromen culminereren in het bewijs dat de student moet leveren voor de centrale eindkwalificatie van de opleiding: ontwerpend vermogen. Dit gebeurt in het buitenschools curriculum door de laatste praktijkopdracht (Architectonisch ontwerpen) en in het binnenschools curriculum door het afstudeerproject. Net als in het praktijkdeel, gaat de opleiding ook in het afstudeertraject uit van de eigen verantwoordelijkheid van studenten. Zij kiezen zelf hun opgave en dragen ook zelf zorg voor de voortgang van de afstudeerwerkzaamheden. Binnen het afstudeertraject wordt een eigen visie op de opgave gestimuleerd.

De commissie beoordeelt deze standaard als **goed**. In de vormgeving van het onderwijs speelt naast de combinatie van werken en leren, zelfsturing en zelfontplooiing een grote rol. De studenten richten zelf in samenspraak met de praktijkcoördinator hun buitenschools traject in en de praktijkopgaven en portfolio's zijn zo opgezet dat er veel ruimte is voor individuele leerdoelen en -wensen. In de binnenschoolse ontwerp ateliers en bij het afstuderen stimuleren de docenten het maken van eigen keuzes en het ontwikkelen van een eigen visie op ontwerpen. Binnen het aanbod van de ateliers kunnen studenten verder hun eigen voorkeuren aangeven. De uitvoering van het concurrent concept sluit daarmee goed aan op de beoogde eindtermen (zelfstandig architect) en op de eigen identiteit van de opleiding (accent op conceptueel, individueel ontwerp).

De opleiding biedt een uitgebreid pakket aan werkvormen, die ze op goed doordachte wijze (bijvoorbeeld in de gelijke opbouw van de ateliers) en vaak in samenhang inzet. In de didactiek zijn vaste feedback- en intervisiemomenten ingebouwd, zowel voor het buitenschoolse als het binnenschoolse deel van de opleiding. De studenten ervaren het als stimulerend en waardevol dat ze met medestudenten, verschillende docenten en externe deskundigen hun ontwerpen en werk kunnen bespreken, vertellen ze de commissie. Ook het werken in kleine groepen met enthousiaste, betrokken docenten en medestudenten, zet studenten aan tot studeren.

Op een aantal plaatsen brengt de vormgeving van het programma de binnen- en buitenschoolse onderdelen bij elkaar. Dit gebeurt in de jaarlijkse Koersbepaling, maar zeker ook in de ontwerp ateliers. Hoewel het ontwikkelen van bouwtechnische

vaardigheden en -kennis voor een groot deel is ondergebracht in het buitenschools curriculum, wordt studenten in de ontwerp ateliers steeds de vraag gesteld hoe de ontwerpen te realiseren zijn. De ateliers bewerkstelligen op deze manier naar de mening van de commissie een mooie synthese van twee van de belangrijkste elementen van de opleiding: het (conceptueel) ontwerpen en de bouwtechnische kennis en vaardigheden.

Instream

Standaard 5: Het programma sluit aan bij de kwalificaties van de instromende studenten.

De masteropleiding Architectuur kent een reguliere instroom vanuit drie typen bacheloropleidingen. Het grootste deel van de instroom bestaat uit studenten met een getuigschrift van de bachelor Bouwtechniek. Indien zij tijdens hun opleiding een minor Architectuur of een afstudeerdifferentiatie Architectuur hebben gevolgd, voldoen ze aan de toelatingsvoorwaarden. Een kleiner deel van de instroom bestaat uit bachelorstudenten Interieurarchitectuur. Zij voldoen aan de eisen van toelaatbaarheid als ze tijdens hun opleiding een minor Bouwtechniek hebben gevolgd of een dergelijke cursus hebben gevolgd na afronding van hun bacheloropleiding. Ook toelaatbaar zijn studenten met een getuigschrift van de bachelor Bouwkunde van de Technische Universiteit Delft of Technische Universiteit Eindhoven.

De opleiding voert een instroomprocedure die is vastgelegd in de OER: voldoen aan de toelatingseisen leidt niet automatisch tot toelating. De opleiding selecteert op basis van de aanmeldingsdossiers welke aspirant-studenten in aanmerking komen voor een selectiegesprek met de toelatingscommissie van de opleiding. In dit gesprek toetst de toelatingscommissie in hoeverre een kandidaat 1) beschikt over ontwerpend vermogen en 2) betrokken is bij het vakgebied, blijkend uit (elementaire) kennis van actuele discussies. De toelatingscommissie meldt haar bevindingen aan de examencommissie, die toetst of de procedure zorgvuldig is doorlopen en kandidaten kunnen worden toegelaten. Het uitgangspunt is dat iedere kandidaat met talent en een goede vooropleiding wordt aangenomen. De commissie vindt dit een te loven principe.

Met aspirant-studenten die andere vooropleidings-trajecten hebben gevolgd dan de bovenstaande drie, voert de opleiding op basis van cv's of portfolio's voorgesprekken, waarin wordt vastgesteld of een kandidaat aan de eisen van toelaatbaarheid voldoet of dat er sprake is van deficiënties. Voldoet een aspirant-student aan de toelatingseisen, dan wordt met hem of haar een toelatingsgesprek ingepland. Indien de opleiding een deficiëntie vaststelt, geeft ze een advies voor het wegwerken ervan.

Voor kandidaten met deficiënties biedt de ArtEZ Academie van Bouwkunst twee cursussen aan. De eerste cursus, Architectonisch ontwerpen, is gericht op technisch onderlegde aspirant-studenten die nog geen ontwerpervaring hebben. Deze cursus bestaat uit ontwerp oefeningen en een kennismaking met de ruimtelijke ontwerpdisciplines. De cursus Bouwtechniek is bedoeld voor kandidaten die wel ontwerpervaring hebben, maar bij wie technische kennis ontbreekt. Tijdens deze cursus leren de aspirant-studenten aan de hand van een realistische casus een omgevingsvergunning aan te vragen voor een bouwproject. Beide cursussen zijn zodanig ingericht dat ze ook als minor gevolgd kunnen worden door bachelorstudenten.

In de kritische zelfreflectie wordt opgemerkt dat de hogeschool recentelijk specifiek beleid heeft geïmplementeerd rond (aankomend) studenten met een functiebeperking. Onderdeel daarvan is het verzoek aan studenten om een functiebeperking bij de start van de opleiding te melden aan de decaan. Deze procedure is erop gericht te voorkomen dat studenten starten met een opleiding die, vanwege hun studiebeperking, niet geschikt is.

De verantwoordelijkheid voor de communicatie over de opleiding gericht op toekomstige studenten en onderwijsinstellingen waarmee wordt samengewerkt, ligt op faculteitsniveau. In november organiseert ArtEZ op alle locaties open dagen waaraan alle opleidingen van de faculteit Architectuur actief deelnemen. De verschillende opleidingen organiseren vervolgens desgewenst in het voorjaar aanvullende voorlichtingsactiviteiten in de vorm van een eigen open dag of meeloop- of oriëntatiedagen. In alle voorlichtingsactiviteiten wijst de opleiding potentiële studenten op de pittige combinatie van studeren en werken binnen de master Architectuur.

De commissie kwalificeert de standaard 'Instroom' als **goed**. De opleiding hanteert in aanvulling op de reguliere toelatingseisen een uitgebreide selectieprocedure. Om zeker te stellen dat de kwalificaties van instromende studenten aansluiten op het programma, voert de opleiding met aspirant-studenten één of meerdere gesprekken. In deze voor- en toelatingsgesprekken toetst de opleiding in hoeverre de kandidaat beschikt over ontwerpend vermogen, of deze betrokken is bij het vakgebied en of er sprake is van deficiënties. Voor het wegwerken van eventueel geconstateerde deficiënties biedt de Academie van Bouwkunst vervolgens twee cursussen aan.

ArtEZ en de Academie van Bouwkunst bieden voldoende voorlichtingsactiviteiten aan voor geïnteresseerde bachelorstudenten, in de vorm van open dagen en meeloop- en oriëntatiedagen. Binnen deze voorlichtingsactiviteiten stelt de opleiding de zwaarte van de studie en de combinatie van werken en leren aan de orde, zodat aspirant-studenten een weloverwogen keuze kunnen maken.

Het accommoderen van dit klassiek doorstapelen en proces van toe-eigenen door de opleiding vindt de commissie positief. Het biedt kansen aan getalenteerde mensen die anders niet in het vak terecht zouden komen.

Studenten met een functiebeperking voeren aan de start van de studie een gesprek met de decaan, om te waarborgen dat zij met deze beperking in staat zijn de opleiding te voltooien.

Studeerbaarheid

Standaard 6: Het programma is studeerbaar.

De opleiding verdeelde de te behalen studiepunten evenwichtig over de twee semesters per studiejaar en over de totale opleidingsduur met als doel de studielast zo goed mogelijk over het programma te spreiden. In een reguliere onderwijsweek worden twaalf onderwijsuren geprogrammeerd: op vrijdag acht uur voor het atelieronderwijs en op zaterdag vier uur voor colleges en oefeningen. Naast deze contacturen gaat de opleiding uit van circa acht zelfstudie-uren per week voor het werken aan de ontwerpogave van het atelier en het maken van opdrachten voor de colleges en de oefeningen. De studiebelasting voor het binnenschools curriculum komt daarmee gemiddeld op circa twintig uur per week.

Voor het buitenschools curriculum geldt dat een dienstverband van minimaal 20, tot maximaal 32 uur gewenst is. De ratio achter deze getallen is dat studenten bij een werkweek van 20 uur gedurende 42 weken, in totaal 840 uur per studiejaar werken, hetgeen correspondeert met 30 studiepunten (1 studiepunt staat voor 28 uur). 840 uur is het minimaal aantal uren dat nodig is voor het behalen van de vereiste studiepunten. Het maximum van 32 uur komt voort uit de eis dat studenten op vrijdag beschikbaar zijn voor het onderwijs aan de Academie. Ze kunnen daarom niet meer dan vier dagen per week ingezet worden door een architectenbureau.

De scores uit de Nationale Studenten Enquête laten zien dat de studenten de studielast als hoog ervaren. In de gesprekken met (oud-)studenten bleek dat veel van hen de opleiding combineren met 32 uur per week werken. De belangrijkste oorzaken van de zwaarte van de studielast ligt in de intensieve combinatie van werk, studie en thuis. Verder maakt de ontwikkeling als ontwerper de studenten voor architectenbureaus tot interessante medewerkers die steeds meer verantwoordelijkheid krijgen, hetgeen soms lastig te combineren is met voortvarend studeren. Ook de huidige situatie op de arbeidsmarkt speelt een rol. Veel studenten kiezen ervoor hun studie tijdelijk stil te leggen om (in het buitenland) relevante werkervaring op te kunnen doen.

De studieleiding is zich bewust van de werkdruk. Potentiële studenten worden bij de informatiebijeenkomsten en de open dagen altijd gewezen op de zware combinatie van studeren en werken. Verder kijkt het coördinatieteam ieder jaar bij het opstellen van het programma zorgvuldig naar het curriculum en de bijbehorende studiepunten. De positieve sfeer binnen de opleiding, de interessante onderwijsinhoud en de persoonlijke begeleiding door docenten en coördinatoren dragen eraan bij dat studenten erin slagen de opleiding vol te houden, vertelden zij de commissie.

Sinds enige jaren koppelt de opleiding aan iedere jaargroep van studenten een studieloopbaanbegeleider (slb'er). Deze verschaft informatie over de opleiding, de samenstelling van het programma en de gedachte achter de opeenvolging van onderwijs-eenheden. Studenten kunnen bij de slb'er terecht met vragen, zowel over de opleiding als over persoonlijke kwesties die van invloed zijn op de studie-

voortgang. In dat laatste geval kan de slb'er de student doorverwijzen naar de decaan. Binnen ArtEZ zijn er drie decanen werkzaam, één in iedere ArtEZ-stad. Studenten of aspirant-studenten kunnen bij het decanaat terecht voor informatie, advies en begeleiding. De decaan neemt een onafhankelijke positie in binnen ArtEZ en is daarom de aangewezen persoon om vertrouwelijke onderwerpen mee te bespreken.

Het decanaat bemiddelt en adviseert ook bij het realiseren van ondersteuning voor studenten met een functiebeperking. Sinds de recente invoering van het nieuwe beleid voor studenten met een functiebeperking, voeren deze studenten aan het begin van het eerste studiejaar een intakegesprek met de decaan. Deze stelt met hen een studiecontract op, waarin staat omschreven op welke voorzieningen en begeleiding zij aanspraak kunnen doen. De hogeschool heeft de procedures hiervoor vastgelegd en op dit moment werkt men aan de implementatie van een digitaal systeem. Studenten met een functiebeperking worden, net als de andere studenten, begeleid door de eigen slb'er.

De studievoortgang van studenten wordt binnen de opleiding op verschillende manieren gemonitord. Dit gebeurt in de Koersbepalingen, waarin studenten reflecteren op het voorgaande jaar en daarbij het buiten- en binnenschools curriculum met elkaar verbinden. Verder zijn er bij alle beoordelingen van ateliers, workshops, Koersbepalingen en afstudeerschouwen onderwijscoördinatoren aanwezig, zonder zelf mee te beoordelen. Met hun aanwezigheid zien zij niet alleen toe op een zorgvuldig verloop, maar ook op de individuele studievoortgang van de studenten.

De commissie beoordeelt de standaard 'Studeerbaarheid' als **goed**. De master Architectuur kent weliswaar een pittige studielast maar de commissie is van mening dat de opleiding de zwaarte van de studie zo goed mogelijk compenseert door programmafactoren die de studievoortgang belemmeren zoveel mogelijk weg te nemen. Zo worden potentiële studenten goed geïnformeerd over de zwaarte van de studie en is bij de jaarlijkse planning van het programma studielast een belangrijk aandachtspunt. De commissie heeft waardering voor de goede begeleiding en bewaking die de onderwijscoördinatoren ook op dit punt bieden.

Verder is er op instellingsniveau aanvullend beleid ontwikkeld voor studenten met een functiebeperking en worden de studenten persoonlijk begeleid door docenten, coördinatoren, de studieloopbaanbegeleider en eventueel de decaan.

Omvang en duur

Standaard 7: De opleiding voldoet aan wettelijke eisen met betrekking tot de omvang en de duur van het programma.

De opleiding Architectuur is een concurrent hbo-master met een nominale doorlooptijd van vier jaar en een omvang van 240 EC (120 studiepunten in het binnenschools curriculum en 120 studiepunten in de beroepspraktijk). Daarmee voldoet de opleiding aan de wettelijke vereisten. De commissie beoordeelt dat deze standaard **voldoet**.

Personeel

De visitatiecommissie vindt dat ArtEZ hogeschool voor de kunsten een doelgericht personeelsbeleid voert dat voorziet in aannamecriteria en in de beoordeling en professionalisering van het personeel. De master Architectuur draagt daarnaast ook zelf zorg voor deskundigheidsbevordering van jonge docenten, door hen binnen de ontwerp-ateliers te laten coachen door ervaren collega's. De kwaliteit van het personeel is goed. De opleiding werkt met een vast team van bekwame parttime docent-coördinatoren die vanuit hun eigen architectuurpraktijk en netwerk passende, betrokken gastdocenten selecteren. Deze gastdocenten beschikken over het algemeen over een achtergrond die aansluit op de te doceren onderwijseenheid, zijn in meerderheid op masterniveau opgeleid en hebben ervaring in en/of enthousiasme voor het onderwijs. De opleiding beschikt over voldoende onderwijzend en ondersteunend personeel om het programma te realiseren.

Personeelsbeleid

Standaard 8: De opleiding beschikt over een doeltreffend personeelsbeleid.

In 2010 stelde ArtEZ hogeschool voor de kunsten een nieuw human resources management-beleidsplan op. Met dit plan wil de hogeschool een kentering markeren van beheersmatig beleid naar personeelsbeleid als sturingsinstrument. In de verdere ontwikkeling van het hrm-beleid ziet de instelling de medewerkers als de belangrijkste schakel om de doelstellingen van de hogeschool te bereiken. In het hrm-beleidsplan zijn vier speerpunten geformuleerd: het verhogen van de professionaliteit van de medewerkers, strategische personeelsplanning, de professionalisering van de organisatie en het verlagen van het verzuimcijfer.

Binnen de faculteiten is het onderwijs richtinggevend voor de personele inrichting. Het Formatieplan Architectuur 2016 gaat in op de kwantitatieve en kwalitatieve inrichting van de personele organisatie. Belangrijke aspecten daarvan zijn de diversiteit in onderwijzend en onderwijsondersteunend personeel (van kunstenaars met een eigen praktijk tot theorie-docenten en werkplaatsassistenten) en de verhouding vast en flexibel personeel. Het Formatieplan gaat voor de bachelor en Ad enerzijds, en de masteropleidingen anderzijds uit van verschillende modellen. De modellen onderscheiden zich vooral van elkaar in de percentages voor de verhouding vast versus flexibel personeel.

Tijdens het gesprek met de facultaire verantwoordelijken voor personeel werd duidelijk dat voor de aanname van nieuwe docenten heldere criteria gelden. Zo dienen beeldende docenten een bloeiende en boeiende praktijk te hebben, enthousiast over

hun vak te kunnen vertellen en moeten ze in staat zijn verbindingen te leggen tussen theorie en praktijk. Beeldende docenten en (interieur)architecten krijgen in principe een kleine aanstelling, zodat zij zich naast hun onderwijstaken kunnen blijven richten op hun eigen praktijk. Beeldende docenten en (interieur)architecten krijgen een aanstelling voor maximaal acht jaar. Van theorie-docenten wordt verwacht dat zij goed thuis zijn in hun vakgebied en beschikken over didactische vaardigheden om studenten naar een hoger plan te tillen. Daarnaast zoeken de opleidingen naar docenten die in staat zijn het curriculum van de betreffende opleiding verder te ontwikkelen.

De faculteiten hanteren een systeem van jaarlijkse functionerings- en beoordelingsgesprekken. In deze gesprekken gaat de leiding in ieder geval in op het persoonlijk ontwikkelingsplan (POP) dat met iedere docent wordt opgesteld. Tijdens de visitatie bleek dat met medewerkers met een aanstelling groter dan 0,4 fte jaarlijks een functionerings- en beoordelingsgesprek gevoerd wordt. Met docenten met een kleinere aanstelling voert de instelling één keer per twee jaar een beoordelingsgesprek.

Vanaf 2014 besteedt de hogeschool zes procent van de loonsom aan loopbaanontwikkeling. Docenten kunnen gebruik maken van de POP-gelden voor scholing, bijvoorbeeld voor het up-to-date houden van hun vakkennis. Professionalisering krijgt ook vorm in de jaarlijkse interne studiedagen die de faculteiten en de opleidingen organiseren, sinds kort ook voor het algemeen ondersteunend personeel. Daarbij komen onderwerpen als toetsing in het kunstonderwijs, de nieuwe competentieset, studie-loopbaanbegeleiding en actuele theorieën op het

gebied van kunsteducatie aan de orde. Daarnaast is er voor werkplaatsassistenten en instructeurs technische vaardigheden een didactische cursus ontwikkeld. In het kader van het instellingsbrede professionaliseringsplan werkt men momenteel aan een model om docenten elkaar in kleine groepen feedback en coaching (peer-to-peer) te laten geven.

De opleiding Architectuur zet bij de ontwerpateliers meestal twee docenten in. Dit heeft als voordeel dat didactisch minder of onervaren architecten onderwijservaring kunnen opdoen; deze jonge docenten (regelmatig alumni van de opleiding) worden in hun rol als onderwijzer gecoacht door hun ervaren collega. Ook de onderwijscoördinator van de ateliers heeft een aandeel in de didactische begeleiding van jonge docenten. Deze opzet is niet alleen een manier om architecten op onderwijskundig gebied te trainen, maar biedt ook de mogelijkheid de onderwijsbenadering van de opleiding over te dragen. Aangezien sommige docenten eens in de twee of drie jaar terugkeren in een ontwerpatelier, organiseert de opleiding zo ook een vorm van didactische continuïteit.

De commissie kwalificeert deze standaard als **goed**. De Academie van Bouwkunst heeft een adequaat en doelgericht personeelsbeleid, met goede aandacht voor professionalisering en het aannemen van nieuwe medewerkers. Naast de aandacht die de opleiding heeft voor de kwalificaties van docenten, is het de commissie opgevallen dat er bewust wordt gestreefd naar een docententeam dat elkaar aanvult en 'scherp' houdt. Ook de opzet van de ontwerpateliers binnen de opleiding Architectuur, waarin een ervaren docent zijn didactische kennis en inzicht overdraagt aan een minder ervaren collega, vindt de commissie positief en goed aansluiten bij het beroep van architect.

Kwaliteit personeel

Standaard 9: Het personeel is gekwalificeerd voor de inhoudelijke, onderwijskundige en organisatorische realisatie van het programma.

Binnen de master Architectuur wordt het onderwijs van het binnenschools curriculum verzorgd door gastdocenten. De opleiding trekt jaarlijks, in overeenstemming met het facultaire aannemebeleid, voor alle onderwijseenheden beroepsbeoefenaren aan met een actuele, interessante praktijk. Deze

gastdocenten dienen daarnaast te beschikken over onderwijservaring of, in het geval van jonge docenten, over een aantoonbare affiniteit met onderwijs. In de afgelopen jaren lag het percentage docenten dat zelf een masterstudie had afgerond tussen de zestig en negentig procent.

Voor de ontwerpateliers zet de opleiding architecten in die blijk geven van ontwerpqualiteiten en kennis van het actuele architectuurdebat. Deze geschiktheid komt bijvoorbeeld naar voren in publicaties van de beoogde docent in vakbladen, in deelname aan commissies en werkgroepen van landelijke organisaties rond ruimtelijk ontwerp en in de bijdragen van de potentiële docent aan debatten en symposia van landelijke en lokale architectuurcentra. Over het algemeen selecteert de opleiding docenten op grond van hun specifieke ontwerpbenadering of thematische methodiek, die relevant is voor een bepaalde ontwerppoging in de ateliers.

De expertise en vaardigheid van de docenten was manifest in het gesprek dat de commissie met hen voerde en ook de (oud-)studenten spraken tijdens de visitatiegesprekken vol lof over hun docenten. Deze zijn, in de woorden van de studenten en alumni, zonder uitzondering 'enthousiast, deskundig en altijd bereid uitleg te geven'. In de Nationale Studenten Enquête van 2013 beoordeelden de studenten hun docenten met een 4,0 op de oplopende vijf-puntsschaal.

De onderwijsondersteunende en coördinerende activiteiten zijn ondergebracht bij het onderwijsbureau en het coördinatieteam van de opleiding. Het coördinatieteam bestaat uit vijf vaste docenten met organisatorische taken en het hoofd van de opleiding. Iedere coördinator is verantwoordelijk voor een deel van het opleidingsprogramma: er is een coördinator Beroepservaring, een coördinator Ateliers, een coördinator Collegeprogramma & afstuderen, één voor het extracurriculaire programma en één voor de specialisatie Context. De coördinatoren ondersteunen en begeleiden de docenten van het betreffende onderdeel en bewaken dat de onderwijstaken met voldoende capaciteit en deskundigheid worden uitgevoerd. Hiertoe zijn de coördinatoren onder meer aanwezig bij (tussentijdse) studentbeoordelingen. Het opleidingshoofd en het coördinatieteam worden ondersteund door een manage-

mentassistente. Zij vormt het onderwijsbureau van de opleiding.

Uit de cv's en de gesprekken blijkt dat het coördinatieteam en het onderwijsbureau over ruim voldoende ervaring en expertise beschikken om het lesprogramma inhoudelijk, organisatorisch en onderwijskundig te realiseren. Het model van een vast coördinatorteam dat het onderwijsprogramma organiseert met gastdocenten functioneert al jaren naar tevredenheid, vernam de commissie van docenten, studenten en het opleidingsmanagement. Door een heldere structuur in zowel het curriculum als in de invulling van de onderwijsactiviteiten is het goed mogelijk om steeds interessante docenten met specifieke capaciteiten uit het werkveld in te schakelen. Ook het gegeven dat het vaste team coördinatoren zelf in de beroepspraktijk werkzaam is, draagt bij aan de actualiteit van het onderwijs en het verversen van het docentennetwerk.

De studenten zijn tevreden over de opleidingscoördinatoren, ze hebben het gevoel met vragen of voor begeleiding altijd bij hen terecht te kunnen. Ook zijn de studenten van oordeel dat de coördinatoren telkens de goede docenten weten aan te trekken. De organisatie rond lokalen en faciliteiten kan naar de mening van studenten beter gestructureerd worden dan nu het geval is. Zij wijten dit echter niet zo zeer aan de capaciteiten van het ondersteunende personeel, als wel aan de plaats die de opleiding inneemt binnen ArtEZ (zie ook standaard 11 van dit rapport).

De commissie beoordeelt deze standaard als **goed**. Het model waarbinnen een vast team van onderwijscoördinatoren het programma organiseert door de inzet van gastdocenten, zorgt voor actualiteit in het onderwijs en steeds nieuwe enthousiaste gezichten voor de klas. De coördinatoren trekken voor vrijwel alle opleidingsonderdelen beroepsbeoefenaars aan met vakdeskundigheid die aansluit op het te doceren onderdeel. Hiermee versterkt de opleiding de relatie tussen het onderwijs en de beroepspraktijk. De docenten beschikken verder over ofwel didactische ervaring of – als ze worden ingezet in combinatie met een ervaren collega – didactische affiniteit. Het merendeel van de geselecteerde (gast)docenten rondde een opleiding op masterniveau af.

De studenten zijn zeer tevreden over hun docenten, die ze met een ruime voldoende beoordelen op de Nationale Studenten Enquête. Ook zijn ze positief over de opleidingscoördinatoren. Deze slagen erin de juiste docenten aan te trekken en zijn uitstekend bereikbaar voor vragen en de begeleiding van studenten.

Omvang personeel

Standaard 10: De omvang van het personeel is toereikend voor de realisatie van het programma.

De masteropleiding Architectuur hanteert al jaren een vast streefaantal van ingeschreven studenten. Dit streefaantal ligt op circa tachtig studenten. Hoewel het huidige aantal ingeschreven studenten met 65 onder dit streefaantal ligt, is de omvang van de opleiding en het onderwijsprogramma stabiel. Hierdoor kan de opleiding met een vast omschreven aantal docenten invulling geven aan het onderwijsprogramma.

De docent-studentratio voor het binnenschoolse onderwijsprogramma van de eerste drie studiejaren is gemiddeld één op tien. In de ontwerpateliers werkt de opleiding met tien tot vijftien studenten op twee docenten. De kortateliers in het voorjaarssemester worden soms bemand door één docent; dan laat de opleiding maximaal acht studenten toe tot het atelier. Voor de colleges en oefeningen geldt dat één docent lesgeeft aan een jaargroep. De grootte van de jaargroepen is gemiddeld vijftien studenten. In de workshops van het extracurriculaire programma is de studentenomvang ook maximaal vijftien. Afhankelijk van het onderwerp van de workshop worden de studenten begeleid door één of twee docenten.

Binnen het coördinatieteam van de opleiding zijn de vijf onderwijscoördinatoren en het opleidingshoofd allen in deeltijd werkzaam, daarbij ondersteund door de managementassistente. Voor de dagelijkse gang van zaken functioneert een vaste afvaardiging bestaande uit het hoofd van de opleiding, de managementassistente en één van de onderwijscoördinatoren met speciale coördinerende taken, onder andere voor de ontwikkelingen rond Osiris, het studievoortgangssysteem.

De commissie beoordeelt deze standaard als **voldoende**. De opleiding werkt met kleine groepen

studenten waaraan steeds één of twee docenten lesgeven. Ook de omvang van het onderwijsondersteunende personeel volstaat met vijf deeltijdcoördinatoren, het opleidingshoofd en de manage-

mentassistente voor het realiseren van het programma voor de huidige groep studenten.

Voorzieningen

De visitatiecommissie is van mening dat de master Architectuur beschikt over passende materiële voorzieningen. De huisvesting van de opleiding zou de commissie graag aangevuld zien met een eigen opslagruimte voor de studenten en meer draagkracht voor de aanwezigheid van de opleiding bij de planning van de lokalen. De informatievoorziening via verschillende digitale kanalen is toereikend. Dit geldt ook voor de studiebegeleiding: studenten kunnen voor ondersteuning terecht bij de docenten, opleidingscoördinatoren, hun studieloopbaanbegeleider of het decanaat. Verder is er extra begeleiding voor studenten met een functiebeperking.

Materiële voorzieningen

Standaard 11: De huisvesting en de materiële voorzieningen zijn toereikend voor de realisatie van het programma.

Het onderwijs van de master Architectuur vindt plaats op vrijdag en op zaterdagochtend. De opleiding maakt op deze dagen gebruik van lokalen in het Rietveldgebouw en aan de Oude Kraan in Arnhem die de rest van de week door de andere ArtEZ-opleidingen worden gebruikt. Per semester maakt het onderwijsbureau van de opleiding in nauw overleg met het onderwijsbureau van de faculteit Art & Design en de afdeling facilitaire zaken een lokalenrooster afgestemd op de aard en de werkvormen van het onderwijs.

Behalve over 'normale' lesruimten, beschikt de ArtEZ-vestiging aan de Oude Kraan over een auditorium dat de opleiding inzet voor afstudeerschouwen, eindexamens, lezingen en – als het beschikbaar is – voor regulier onderwijs. In de ruimte is vaste beamer, geluidsapparatuur en een grote verzameling stapelbare stoelen aanwezig. Het auditorium kan plaats bieden aan een gezelschap van maximaal tweehonderd personen.

De hogeschool heeft in Arnhem verschillende werkplaatsen voor studenten: onder andere voor fotografie, grafiek, animatie en audiovisueel, keramiek, kunststof, hout en metaal. Ook zijn er computer-ruimtes (zowel voor Apple als voor Windows) en een drukkerij aanwezig.

De werkplaatsen worden ter begeleiding van de studenten bemand door werkplaatsassistenten en instructeurs technische vaardigheden. De laatstgenoemden verzorgen technische cursussen voor de studenten. Voor werkplaatsen met zware machines, zoals de hout- en metaalwerkplaatsen, geldt namelijk dat studenten een werkplaatscursus moeten volgen alvorens zij daar zelfstandig mogen werken.

De opleiding programmeert de ontwerpateliers zoveel mogelijk in lokalen rond de werkplaatsen. De openingstijden van de werkplaatsen op vrijdag en zaterdag zijn aangepast aan de onderwijstijden en behoeften van de master Architectuur. De werkplaatsen zijn bijvoorbeeld ook geopend op vrijdagavond en tot halverwege de zaterdagmiddag, zodat studenten na de geprogrammeerde onderwijsuren nog van de werkplaatsen gebruik kunnen maken. De faculteit Architectuur draagt bij aan het machinepark van de werkplaatsen met de aanschaf van een aantal 3D-frezen waarmee men nauwkeurig modellen en maquettes kan maken. Indien studenten gebruik willen maken van 'state-of-the-art'-technologie kunnen ze uitwijken naar externe 'fablabs' (in Arnhem aanwezig bij de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen) of naar gespecialiseerde productiebedrijven die geïnteresseerd zijn in experimenten met studenten.

Op de drie hoofdlocaties van ArtEZ zijn materiaalwinkels te vinden, aangezien materialen onontbeerlijk zijn voor het onderwijs aan de creatieve opleidingen van de hogeschool. Het uitbaten van deze winkels is ondergebracht bij de werkplaatsen. De faculteit neemt de basispakketten voor eerstejaarsstudenten af van vaste leveranciers. Voor de overige producten geldt echter dat studenten de materialen die binnen een werkplaats worden gebruikt veelal bij of via de desbetreffende werkplaats kunnen aanschaffen. De werkplaatsassistenten beheren de materiaalvoorraden en -verkoop.

In de ArtEZ-vestiging in Arnhem is tot slot een mediatheek gevestigd waarin een gespecialiseerde medewerker werkzaam is voor de collectie Architectuur. De faculteit reserveert een geoordeeld budget voor de het bijhouden en ontwikkelen van deze collectie. Met dit budget schaft de mediatheek niet alleen nieuwe literatuur aan, maar houdt ze ook het tijdschriftenaanbod actueel. Via de computers in de mediatheek kunnen studenten en medewerkers

internationale e-journals raadplegen (soms in samenwerking met andere hogescholen en universiteiten uit de regio). Ook worden documentaires en architectuurfilms in de collectie opgenomen.

In haar kritische zelfreflectie beschrijft de opleiding dat het optimale ruimtegebruik van lokalen door de verschillende opleidingen een onderwerp is dat voortdurend om aandacht vraagt. Bij de start van de semesters is vaak intensief overleg nodig om de onderwijsprogramma's goed in de beschikbare lokalen onder te brengen. Studenten gaven aan dat er met enige regelmaat onduidelijkheid bestaat over de planning en inrichting van lokalen en dat ze niet altijd toegang verkrijgen tot vormgevingsapparatuur als ze deze nodig hebben. Ze noemden het verder onpraktisch dat ze momenteel niet over een ruimte beschikken om hun spullen (maquettes en dergelijke) op te slaan. De opleiding wordt vanwege de bovenstaande punten soms als 'nomadisch' gekenmerkt.

De commissie beoordeelt deze standaard als **volgende**. Met de goed geoutilleerde werkplaatsen, materialenwinkels, computerruimtes en mediatheek beschikt de Academie van Bouwkunst in Arnhem over passende materiële faciliteiten voor de opleiding. Ook de onderwijs-huisvesting in en rond het Rietveldgebouw is toereikend voor het realiseren van het opleidingsprogramma. De opleiding en haar studenten zouden evenwel gebaat zijn bij een eigen plek voor opslag van studiematerialen en een betere infrastructuur in de planning van de lesruimtes. De commissie vraagt ArtEZ de master Architectuur op deze punten een duidelijke(re) plaats te bieden binnen de hogeschool.

Studiebegeleiding

Standaard 12: De studiebegeleiding en de informatievoorziening aan studenten bevorderen de studievoortgang en sluiten aan bij de behoefte van studenten.

Informatievoorziening

De informatie voor studenten die voorheen bijeen werd gebracht in een papieren studiegids, zoals de OER, studiewijzers en de contactgegevens van de medewerkers en studenten van ArtEZ, is nu terug te vinden in de verschillende menu-onderdelen van de elektronische leeromgeving (elo) van de hogeschool. Ook de les- en lokalenroosters publiceert de opleiding op deze omgeving. De elo maakt deel uit van het intranet van de instelling, waarop men alleen

met een ArtEZ-account kan inloggen. Binnen het intranet zijn er vervolgens weer verschillende omgevingen waarvoor de hogeschool met een zorgvuldig 'rechtensysteem' toegang verleent aan degenen die van een bepaalde omgeving gebruik mogen maken. Eén van die omgevingen is het Digitaal Opleidingsportfolio DigOport, de plaats waar de faculteiten en opleidingen ter verantwoording hun plannen, programma's en alle documenten die daarmee samenhangen publiceren.

De studievoortgangsregistratie vindt plaats op het webbased programma Osiris dat in 2011-2012 ArtEZ-breed werd geïmplementeerd. Iedere student kan na inlog zijn of haar eigen voortgangsoverzicht bekijken. Bij de afronding van de opleiding wordt een volledig studievoortgangsoverzicht van Osiris afgedrukt, gewaarmerkt en als bijlage aan het diploma toegevoegd.

Studiebegeleiding

De studiebegeleiding begint bij de voorlichting over de concurrent onderwijsvorm tijdens open dagen en in de voor- en toelatingsgesprekken die de opleiding met potentiële studenten voert. Bij het volgen van de onderwijsactiviteiten krijgen studenten begeleiding van de (gast)docenten. De docenten reageren ook buiten lestijden snel en betrokken op vragen per e-mail, vertelden de studenten de commissie. Voor algemenere vragen over het onderwijs kunnen de studenten de onderwijscoördinator van het desbetreffende onderdeel benaderen.

Naast de begeleiding door docenten en coördinatoren heeft iedere jaargroep, zoals eerder weergegeven, een studieloopbaanbegeleider. Deze functie wordt vervuld door een van de onderwijscoördinatoren; de begeleider van een jaargroep kan jaarlijks wijzigen. Als er bij de studenten problemen spelen die de opleiding betreffen of als er zaken van meer persoonlijke aard zijn, dan is de studieloopbaanbegeleider de aangewezen persoon om contact mee op te nemen. De slb'er spreekt daarnaast in de regel twee keer per studiejaar met de jaargroep als geheel.

Studenten met persoonlijke kwesties die niet gerelateerd zijn aan het onderwijsprogramma, kan de begeleider doorverwijzen naar de decaan. Het decaan van ArtEZ manifesteert zich duidelijk en is dankzij ruime aanwezigheid van de decaan gemakkelijk

telefonisch of per e-mail te bereiken. Formele zaken die het onderwijs of de opleiding betreffen, kunnen de onderwijscoördinatoren vanuit hun teamoverleg doorverwijzen naar de examencommissie of het hoofd van de opleiding.

De afgelopen jaren legt het decanaat van ArtEZ zich speciaal toe op het ontwikkelen van beleid voor het studeren met een functiebeperking. Bij de beeldende opleidingen, waaronder ook de master Architectuur, komt dyslexie bijvoorbeeld vrij veel voor. Maar ook voor andere functiebeperkingen kunnen voorzieningen worden getroffen. Vanaf de intake worden de studenten met een beperking actief begeleid, waarbij de studieloopbaanbegeleider en de decaan een belangrijke rol spelen. Middels een studiecontract worden concrete afspraken over begeleiding en benodigde voorzieningen vastgelegd. Op dit moment implementeert de hogeschool een digitaal systeem waarmee dit proces kan worden ondersteund.

Binnen het praktijkgedeelte van de opleiding worden studenten begeleid door de leidinggevende van het architectenbureau waar ze werkzaam zijn. De opleiding informeert de werkgever via de student over de gewenste werkwijze in de begeleiding. In het gesprek met de commissie gaven werkgevers aan de aanwezigheid van studenten op de werkvloer als plezierig en nuttig te ervaren.

Tegen het einde of na afronding van de opleiding biedt ArtEZ afstudeerders en alumni van alle faculteiten startersbegeleiding vanuit het Art Business Centre. Dit business centre heeft een startersdesk en

voorziet in een gevarieerd programma gericht op ondernemerschap.

De commissie kwalificeert de standaard 'Studiebegeleiding' als **voldoende**. Met een vast team van onderwijscoördinatoren die toegankelijk zijn voor de studenten, en betrokken, benaderbare gastdocenten is het voor studenten mogelijk om per e-mail of persoonlijk snel studiegericht of inhoudelijk advies te krijgen. Verder biedt de opleiding studieloopbaanbegeleiding, een decanaat en startersbegeleiding, indien nodig aangevuld met speciale voorzieningen voor studenten met een functiebeperking.

De werkgevers, die de studenten in het praktijkgedeelte van de opleiding begeleiden, noemden de informatievoorziening vanuit de opleiding bij de begeleiding van studenten als verbeterpunt. De opleiding merkte daarbij op dat voor werkgevers georganiseerde bijeenkomsten in de regel zeer matig bezocht worden. De commissie geeft de opleiding in overweging te zoeken naar andere vormen om de werkgevers te informeren over hun begeleidende positie, rol en taak.

De informatievoorziening verloopt via een aantal verbonden digitale kanalen: de elektronische leeromgeving, het digitaal opleidingsportfolio en het studievoortgangsprogramma Osiris. Uit de gesprekken met de studenten bleek dat zij zich voldoende geïnformeerd en goed begeleid voelen. In de Nationale Studenten Enquête van 2013 gaven ze deze onderwerpen respectievelijk een 3.3 en 3.7 op de oplopende vijfpuntsschaal.

Kwaliteitszorg

De visitatiecommissie is van mening dat er een goed kwaliteitszorgsysteem is. Op facultair en opleidingsniveau wordt structureel en gestructureerd gemeten. Deze metingen leiden tot aantoonbare verbetermaatregelen. Ook worden de belanghebbenden betrokken bij (de kwaliteitszorg van) de opleiding. Studenten voelen zich over het algemeen gehoord.

Evaluatie

Standaard 13: De opleiding wordt periodiek geëvalueerd, mede aan de hand van toetsbare streefdoelen.

De commissie beoordeelt deze standaard als **goed**. De visitatiecommissie is van mening dat het kwaliteitszorgsysteem adequaat is en structureel en periodiek wordt uitgevoerd. De faculteit en de opleiding kennen een kwaliteitscultuur waarbinnen verbeterpunten tijdig worden gesignaleerd en opgepakt.

ArtEZ kent een centraal kwaliteitszorgsysteem, gebaseerd op de zogenaamde Plan-Do-Check-Act-cyclus. Op basis van jaarlijkse ArtEZ-breed geformuleerde beleidsdoelen, geformuleerd door het college van bestuur, stellen de faculteiten hun jaarlijkse facultaire doelstellingen op. Tijdens bilateraal overleg tussen het college van bestuur en het faculteitsmanagement wordt de voortgang op deze beleidsdoelen besproken. Zowel de ArtEZ-brede en facultaire doelstellingen worden tussentijds en jaarlijks geëvalueerd en indien nodig bijgesteld.

De afdeling Onderwijs en Kwaliteit speelt een belangrijke rol in het systeem van kwaliteitszorg. Zo heeft de afdeling voor elke faculteit en opleiding de verschillende evaluatie-instrumenten en -activiteiten in kaart gebracht in de vorm van een evaluatiekalender. Hiervoor is de faculteitsdirectie verantwoordelijk. De opleidingshoofden nemen de resultaten van de verschillende evaluaties mee in de ontwikkeling van hun programma.

De hogeschool maakt gebruik van een digitaal opleidingsportfolio (DigOport). Dit instrument wordt gebruikt door alle faculteiten en opleidingen om hun plannen en programma's ter verantwoording te publiceren. Het portfolio wordt, volgens de kritische reflecties, ook steeds meer gebruikt om opleidingen te informeren. Onderdeel van het opleidingsportfolio zijn beleidsplannen, de evaluatie-kalender en -resultaten, jaarverslagen, verslagen van overleggen,

managementinformatie en dergelijke. Tijdens de visitatie bleek dat het opleidingsmanagement een automatische melding krijgt als er evaluatieresultaten aan DigOport zijn toegevoegd. Ook is naar voren gebracht dat het systeem niet leidend is, indien een opleiding ervoor kiest haar inzet op kwaliteit op een andere manier zichtbaar te maken wordt dat ook ondersteund door de afdeling Onderwijs en Kwaliteit.

Tijdens de visitatie heeft de commissie gesproken met verantwoordelijken voor kwaliteitszorg en het faculteitsmanagement over de kwaliteitscultuur in de organisatie. Het is de commissie duidelijk geworden dat het kwaliteitsdenken een belangrijke kenmerk is van de organisatie. In de afgelopen periode zijn het kwaliteitsdenken en de feitelijke kwaliteit meer zichtbaar en concreet gemaakt door de gestructureerde inzet van diverse instrumenten, waaronder het hierboven genoemde DigOport.

De opleidingen maken structureel gebruik van evaluatie-instrumenten als de Nationale Studenten Enquête, docent- en vakevaluaties en de jaarlijkse kunstenmonitor (voor alumni). De resultaten worden in het digitale opleidingsportfolio geplaatst.

Verbetermaatregelen

Standaard 14: De uitkomsten van deze evaluatie vormen de basis voor aantoonbare verbetermaatregelen die bijdragen aan realisatie van de streefdoelen.

De commissie beoordeelt deze standaard als **goed**. De visitatiecommissie heeft geconstateerd dat de studierichtingen continu streven naar verbetering. De doorgevoerde verbetermaatregelen zijn van verschillende aard en van verschillend niveau.

Naar aanleiding van de vorige visitatie, in 2008, zijn onder andere de volgende maatregelen genomen:

- Onderzoek is een substantieel onderdeel van het curriculum geworden;
- Met ArtEZ Press zijn publicaties uitgegeven;
- Er zijn structurele internationale contacten opgebouwd;
- Er is een studievoortgangssysteem ontwikkeld en geïmplementeerd.

Betrekken belanghebbenden

Standaard 15: Bij de interne kwaliteitszorg zijn de opleidings- en examencommissie, medewerkers, studenten, alumni en het afnemend beroepenveld van de opleiding actief betrokken.

De commissie beoordeelt deze standaard als **goed**. Het werkveld is betrokken bij de kwaliteit van de opleiding. De opleiding heeft een opleidingscommissie en de diverse stakeholders worden actief betrokken bij de kwaliteitszorg.

Docenten en studenten zijn vertegenwoordigd in de opleidingscommissie. De opleidingscommissie bespreekt het onderwijs- en examenreglement en andere punten inzake de inhoud en organisatie van de opleiding.

Studenten zijn betrokken middels verschillende evaluaties, bijeenkomsten met jaarvertegenwoordigers en / of de studentenraad. De studenten met wie de commissie gesproken heeft, geven aan dat zij zich zeer gehoord voelen door de opleiding. Docenten en management staan open voor feedback van studenten en zetten dit ook om in concrete en voor studenten zichtbare verbetermaatregelen.

Docenten worden bij kwaliteitszorg betrokken middels docentenvergaderingen. Daarnaast worden er ook studiedagen over relevante thema's belegd.

Het werkveld is betrokken middels de werkveldcommissies. De werkveldcommissie komt minimaal één keer per jaar bijeen. Verder geldt dat geëngageerden uit het werkveld betrokken zijn bij de beoordeling van eindexamens.

Voor alumni worden regelmatig bijeenkomsten (terugkomsessies) georganiseerd. Alumni worden ook via enquêtes bevroegd over de kwaliteit van het onderwijs en de aansluiting op de beroepspraktijk.

Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

De visitatiecommissie stelt vast dat de master Architectuur een adequaat systeem van toetsing heeft, waarin de opleiding de validiteit onder meer waarborgt door de inzet van een diversiteit aan toetsvormen en de directe verbinding van praktijkopdrachten aan de vakgerichte eindtermen van de opleiding. De beoordeling van toetsen en eindwerken is betrouwbaar door het ruim toepassen van het meeroogenprincipe en het gebruik van vooraf opgestelde beoordelingsformulieren bij alle onderwijseenheden. Voor de inrichting van het afstudeertraject doet de commissie de opleiding een verbeteruggestie.

Het gerealiseerde eindniveau kwalificeert de commissie als **goed**. Met het totaal aan toetsen wordt het masterniveau ruim voldoende aangetoond. Bovendien wordt in de 'eindproducten' de meerwaarde van de eigen opleidingssignatuur zichtbaar. De conceptuele, beeldende kwaliteit van de afstudeerprojecten is hoog en de commissie sprak zelfbewuste, creatieve alumni die exact weten wat ze in hun startende carrière willen bereiken.

Toetsing

Standaard 16, deel 1: De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing.

Valide

ArtEZ Hogeschool voor de kunsten heeft op instellingsniveau overkoepelend toetsbeleid ontwikkeld. Een belangrijk uitgangspunt daarbij is dat de presentatie van het werk van en door studenten onderdeel uitmaakt van de toetsing. Dit gebeurt niet alleen intern, maar ook naar buiten toe, door projecten met externe partners en de jaarlijkse eindexamens-exposities. Andere uitgangspunten zijn dat het totaal aan toetsen dekkend dient te zijn voor de eindkwalificaties van een opleiding en dat opleidingen zowel formatieve als summatieve toetsing inzetten. Op basis van het overkoepelende toetsbeleid stellen de opleidingen een eigen toetsplan op waarin ze weer geven hoe de toetsing plaatsvindt.

Binnen ArtEZ ziet een centrale examencommissie (CEC) toe op naleving van de juiste procedures en reglementen. De CEC bestaat uit de voorzitters van de vier facultaire examencommissies, waaraan de CEC bevoegdheden heeft gemandateerd.

De masteropleiding Architectuur valt onder de examencommissie van de faculteit Architectuur. Deze bestaat uit een voorzitter, een ambtelijk secretaris en een lid (de coördinator beroepservaring). De examencommissie borgt de naleving van het toetsplan en de OER, behandelt aanvragen voor vrijstellingen en benoemt de examinatoren van de opleiding; momenteel is iedere aan de opleiding verbonden docent examinator.

Alle onderwijsactiviteiten in het programma van de opleiding Architectuur worden beoordeeld. De opleiding hanteert hierbij de normeringsschaal onvoldoende - voldoende - goed - zeer goed. De toetsing is zeer gevarieerd: de opleiding toetst en beoordeelt de kerncompetenties meerdere keren met een mix van toetsvormen. Buitenschools zijn dit praktijkverslagen en portfolio's; binnenschools onder meer werkstukken, presentaties, referaten, schriftelijke tentamens en de beoordeling van ontwerpen, ontwikkelprocessen en deelname aan discussies.

Binnen de opleiding is een doorstroomregeling van kracht. In deze regeling ligt, vanwege het primaat van ontwerponderwijs binnen de studie, het zwaartepunt bij de beoordelingen van de ontwerpstudio's. Studenten verkrijgen toegang tot het tweede jaar als ze het ontwerplaboratorium uit het eerste opleidingsjaar met voldoende resultaat hebben afgerond. Ze gaan over naar het vierde opleidingsjaar wanneer ze aan het einde van het derde jaar negentig punten hebben behaald in het binnenschools curriculum en minimaal zeventig in het buitenschools curriculum én als voor het tweede en derde opleidingsjaar niet een van de volgende situaties van toepassing is:

1. de student rondde meerdere ateliers met een totaal gewicht van zestien studiepunten met een onvoldoende af;
2. de student kreeg bij twee koersbepalingen een negatief advies over de voortzetting van de opleiding;
3. de student kreeg bij één koersbepaling een negatief advies over de voortzetting van de opleiding en scoorde bij het atelierprogramma onvoldoende voor een totaal van acht studiepunten.

ten (dat wil zeggen één lang atelier of twee korte ateliers).

Buitenschools

In het buitenschools curriculum zijn de praktijkopdrachten inhoudelijk direct afgeleid van de disciplinegerichte eindkwalificaties. De algemene toetsvorm die de opleiding koos voor deze praktijkopdrachten, is die van het verslag. Vanwege de verscheidenheid aan werkplekken hebben studenten een zekere mate van vrijheid in hoe ze invulling geven aan de opdrachten. De uiteindelijke verslaglegging dient echter altijd te voldoen aan het kader en de voorwaarden die de Academie heeft geformuleerd. Studenten moeten bij iedere opdracht hun werkwijze en aandeel beschrijven, hun ontwerpoverwegingen illustreren met beeldmateriaal (schetsen, tekeningen, foto's van modellen en maquettes e.d.) en een conclusie schrijven op basis van reflectie: is de student tevreden over het resultaat, wat waren de sterke en zwakke punten in het proces, welke facetten zou de student volgende keer anders aanpakken?

Naast het inleveren van praktijkopdrachten, houden studenten voor het buitenschools curriculum praktijkportfolio's bij. Binnen de huidige buitenschoolse programmaopzet meet de opleiding de ontwikkeling van studenten aan de hand van een matrix met de functiefamilies uit het handboek van architectenbranchevereniging BNA. Deze BNA-criteria betreffen de groei in de complexiteit van taken, zelfstandigheid en verantwoordelijkheid. In het nieuwe buitenschools curriculum zijn deze criteria vervangen door handelingsniveaus en leerresultaten verbonden aan de eindkwalificaties. De schrijfwijzer voor het praktijkportfolio beschrijft de inlevervoorwaarden, de beoordelingscriteria en een voorbeeldwerkwijze. In deze werkwijze is reflectie op het eigen functioneren opgenomen, evenals feedback door de werkgever.

Binnenschools

De binnenschoolse onderwijseenheden worden alle afgesloten met een toets. De leerdoelen en de wijze van toetsen en beoordelen zijn opgenomen in de studiegids of worden bij aanvang van de onderwijseenheid aan de studenten bekend gemaakt. In de colleges toetst de opleiding vooral op kennis en inzicht. Studenten sluiten een collegereeks af met een tentamen, een werkstuk of een beoordeling van hun deelname aan groepsdiscussies. Binnen de on-

derwijseenheid oefeningen toetst de opleiding vooral op vaardigheden, van vaardigheden om gebouwen te analyseren en te onderzoeken tot vaardigheden in constructieve vormgeving. Studenten ronden oefeningen af met een presentatie of de beoordeling van het geheel aan oefenresultaten.

In de ontwerp ateliers en workshops worden zowel technische kennis, inzicht als creatieve vaardigheden beoordeeld aan de hand van enerzijds het ontwerpproces en anderzijds de presentatie van het ontwerpwerkstuk. Algemene beoordelingscriteria zijn onder meer ontwerpend vermogen, de interpretatie van de opgave (met realistische reflectie daarop), de groei en vernieuwing die de student laat zien, samenwerking en communicatieve vaardigheden. Verder gelden per studiejaar enkele specifieke criteria. In het eerste jaar wordt het ontwerpend vermogen getoetst in wisselwerking met een zelfstandige, onderzoekende instelling, in het tweede jaar komt daar als criterium het creatief toepassen van opgedane kennis bij en in het derde jaar wordt de student ook beoordeeld op de eigen, persoonlijke signatuur in een ontwerp.

Aangezien veel onderwijsvormen binnen de opleiding zijn gebaseerd op samenwerking tussen studenten is actieve deelname aan de onderwijsactiviteiten verplicht. Studenten zijn voor hun individuele leerproces immers afhankelijk van elkaars inzet en feedback. Bij een presentie van minder dan tachtig procent (berekend over het totale aantal lessen in de periode) kan de docent de student, in overleg met de examencommissie, de toegang tot de bijeenkomsten ontzeggen. De student kan de onderwijseenheid in dat geval niet afronden. Om dit alsnog te doen, dient hij of zij de onderwijseenheid op een ander moment, op een door de examencommissie te bepalen wijze te volgen of een vervangende opdracht uit te voeren.

Hoewel een groot deel van de toetsing binnen de opleiding individueel geschiedt, worden ook groepsopdrachten gegeven. De docent richt de toetsing van een groepsopdracht op zo'n wijze in dat deze voor iedere student tot een individuele beoordeling leidt, naast een eventuele groepsbeoordeling. Daarbij waarborgt de opleiding in ieder geval dat geen beoordeling wordt toegekend aan een student die zich onvoldoende heeft ingezet bij de uitvoering van de toets. In de formulering van de opdracht geeft de

docent aan hoe hij of zij hieraan concreet invulling geeft.

Het is de visie van de opleiding dat formatieve en summatieve toetsing deel uitmaakt van het leerproces. Studenten reflecteren dan ook bij vrijwel alle onderdelen van de opleiding (praktijkopdrachten, portfolio's, ateliers en het afstuderen) op het eigen leerproces en worden mede op deze reflectie beoordeeld. Tussentijds krijgen studenten feedback zodat ze kunnen leren van hun eigen en elkaars fouten en de mogelijkheid hebben om bij te sturen.

De opleiding heeft voor haar studieonderdelen algemene vakomschrijvingen opgesteld. Op basis van deze vakomschrijvingen en in combinatie met de eindtermen zijn beoordelingscriteria ontwikkeld. De onderwerpen van de ontwerp-opgaven zijn uiteraard verschillend, maar zijn niet van invloed op het formulier zelf.

De coördinator ontwerponderwijs controleert de ingevulde beoordelingsformulieren.

De commissie zag tijdens het bezoek diverse tussentijdse en afsluitende toetsen en beoordelingsformulieren en concludeerde dat deze passend waren bij de onderwijsinhoud, een opbouw lieten zien in opleidingsjaren en van voldoende kwaliteit waren.

Positionering en afstuderen

Zoals eerder beschreven, betreft de master de binnen- en buitenschoolse onderwijsstromen van het concurrent programma op elkaar in de koersbepaling die de studenten aan het einde van het eerste, tweede en derde studiejaar maken. De twee onderwijsstromen culminereren in het bewijs dat de student moet leveren voor de centrale eindkwalificatie van de opleiding: ontwerpend vermogen. Dit gebeurt in het buitenschools curriculum door de laatste praktijkopdracht (Architectonisch ontwerpen) en in het binnenschools curriculum door het afstudeerproject.

De opleiding benadert het afstudeerproject als een bijzondere onderwijsvorm. Het project heeft als doel om 'alle vermogens die tijdens de studie zijn verworven te demonstreren in een ontwerp.' In het afstudeerproject kiest de student zelf de opgave. Om te zorgen dat afstudeeronderzoeken van het juiste niveau en brancherelevant zijn, schrijven studenten bij aanvang van het afstudeertraject een afstudeervoornemen waarin ze de probleemstelling en de

opgave vastleggen. In de onderbouwing van dit voorstel dienen de relevantie voor het vakgebied en voor de samenleving aan de orde te komen, evenals de actualiteit van de opgave en het verband met de eerste drie studie jaren. Deze aspecten spelen mee bij de beoordeling van het afstudeervoornemen dat als tentamen van de oefening 'Vorbereiden afstudeer voorstel' in de Afstudeerregeling is opgenomen.

Vanuit de Academie worden vierdejaars studenten tijdens het afstuderen begeleid door een vast team van twee docenten. Deze afstudeerbegeleiders houden spreekuur, waarin studenten individueel begeleid worden of in kleine groepen bijeenkomen. Naast deze interne begeleiding kiest iedere student – in overleg met de coördinator van het afstuderen – een externe mentor. Dit dient in ieder geval een praktiserend architect te zijn, die bovendien een specifieke kwaliteit heeft die past bij het betreffende afstudeerproject. De student onderbouwt de keuze van de mentor in het afstudeervoornemen.

Hoewel (oud)studenten in de gesprekken over het algemeen positief waren over het afstudeertraject, meldden verschillenden van hen dat de combinatie van twee vaste begeleiders vanuit de academie en een externe mentor het afstudeerproces soms bemoeilijkt, zeker als de drie begeleiders andere ideeën hebben bij de opgave. Het werken met een grotere variatie aan afstudeerbegeleiders vanuit de Academie, zou in de ogen van de studenten beter aansluiten op de opzet van de rest van de opleiding en de mogelijkheid bieden de begeleider te 'matchen' met de behoefte van iedere individuele afstudeeropgave.

Voorafgaand aan het bezoek beoordeelde de commissie vijftien eindwerken en tijdens het bezoek woonde ze drie presentaties bij van studenten in verschillende fases van het afstudeerproces. In het merendeel van deze eindwerken was het eigen profiel van de opleiding – de aandacht voor de conceptuele kant van ontwerpen en de individuele creativiteit – goed zichtbaar. De kunstzinnige, poëtische kwaliteit van deze eindwerken was hoog. De nadruk op het conceptuele lijkt in de eindwerken echter als neveneffect te hebben dat studenten minder oog hebben voor de randvoorwaarden en het programma van hun ontwerpen. De commissie constateert dat hieraan in de afstudeerwerken relatief weinig aandacht werd besteed.

De afstudeerbegeleiders en het management van de opleiding lichtten desgevraagd toe dat de bouwtechnische competenties volledig afgetoetst worden in het praktijkdeel van de opleiding en dat het afstudeerwerk de laatste kans is voor studenten om hun ontwerpend vermogen geheel vrij, outside the box in te zetten. De afstudeerbegeleiders bevragen de studenten wel op het belang van de bouwtechnische en omgevingsaspecten; het is vervolgens aan de student om te bepalen in hoeverre hij of zij daar in het eindwerk op ingaat.

Betrouwbaar

In het kunstvakonderwijs is het ontwikkelen van de vormgevende competentie van essentieel belang. Daarin speelt de mate van 'eigenheid' en creativiteit in het ontwerp een grote rol. Omdat die moeilijk volgens vooraf gestelde criteria te benoemen is, zet de opleiding voor het beoordelen van ontwerpprojecten (van de praktijkopdrachten en -portfolio's, ontwerpateliers en het afstuderen) meerdere experts uit het werkveld in. Deze externe deskundigen komen door onderling van gedachten te wisselen tot een gemeenschappelijk, intersubjectief oordeel over de ontwerpen. Voor het vergroten van de betrouwbaarheid van de toetsing laat de opleiding verder de beoordeling van iedere onderwijsactiviteit – ontwerpopdracht of anderszins – vastleggen op een beoordelingsformulier. De onderwijscoördinator van het betreffende onderdeel controleert de formulieren.

Voor het toetsen en beoordelen van de praktijkportfolio's en de praktijkopdrachten nodigt de opleiding ieder semester een speciale groep van zeven docenten uit, die binnen de opleiding bekend staat als de Praktijkcel. Het toetsbeleid van de hogeschool omschrijft de beoordelaars als 'connaisseurs van de discipline die tevens expertise hebben op het gebied van toetsing en beoordeling.' Tijdens de sessies van de praktijkcel beoordelen de leden in drie rondes ieder een aantal portfolio's en praktijkopdrachten. Tussen de beoordelingsrondes voeren de leden intervisiegesprekken waarin ze ervaringen uitwisselen, wederzijdse feedback geven en gezamenlijk onduidelijke of lastige gevallen bespreken. Uiteindelijk komen de leden tot een eensluidend oordeel per portfolio en opdracht. De coördinator Praktijkervaring bespreekt de beoordelingen in de weken na de bijeenkomst met de individuele studenten.

Ateliers en workshops worden bij afronding getoetst aan de hand van het ontwerpproces en de presentatie van het ontwerpwerkstuk. Naast de atelieroepdocenten is hierbij een externe beoordelaar betrokken die vooral het eindresultaat, de presentatie van het ontwerpwerkstuk, beoordeelt. De docenten beoordelen het resultaat in relatie tot het proces. Na onderling beraad komen de beoordelingen van de docenten en de 'guestcritic' samen in een gemeenschappelijk oordeel. Nadat de beoordeling met de student besproken is, voorzien de docenten van het atelier de beoordeling van een schriftelijke toelichting die aan het einde van het jaar betrokken wordt bij de Koersbepaling van de student.

De toetsen binnen de colleges en oefeningen (respectievelijk tentamens, werkstukken, deelname aan groepsdiscussies en presentaties of het totaal aan oefeningen) worden op basis van vooraf opgestelde beoordelingsformulieren beoordeeld door de docent. Bij de beoordeling van de koersbepalingen zijn per groep van zeven studenten tenminste twee docenten aanwezig.

Tijdens het afstudeerproces in het vierde jaar organiseert de opleiding tussentijdse peilingen in de vorm van drie openbare afstudeerschouwen, waarin verschillende studenten hun werk presenteren. Naast een feedbackfunctie hebben deze schouwen ook een toetsende functie. De beoordelaars stellen vast of de kwaliteit van de tussentijdse resultaten voldoende is om de volgende fase van het afstuderen op te baseren. De beoordeling wordt verricht door examinatoren, zijnde de afstudeerbegeleiders van de Academie en de eigen afstudeermentor van de student. Bij de eerste en tweede schouw krijgen studenten ook feedback van de mentoren van andere, gelijktijdig presenterende studenten en is een vertegenwoordiger van de examencommissie aanwezig. Bij de derde schouw zijn alleen de examinatoren en een vertegenwoordiger van de examencommissie betrokken.

Op de dag van het eindexamen presenteren de studenten individueel hun afstudeerwerk en verdedigen het daarna door vragen van de afstudeercommissie te beantwoorden. Deze bestaat uit vier examinatoren: de twee afstudeerbegeleiders van de Academie, de afstudeermentor van de student en een externe, deskundige gecommiteerde die het proces niet kent

en alleen het eindresultaat beoordeelt. Daarnaast zijn bij het eindexamen twee leden van de examencommissie aanwezig. De beoordeling vindt plaats op basis van een beoordelingsformulier met criteria voor de inhoud en de presentatie van het project. Na beraad komt de afstudeercommissie tot haar eindoordeel.

Bij het beoordelen van de vijftien afstudeerprojecten voorafgaand aan de visitatie, zag de visitatiecommissie ook de bijbehorende beoordelingsformulieren in. De beoordeling van de afstudeerwerken door de interne en externe beoordelaars van ArtEZ is reëel te noemen; de commissie vond de toegekende oordelen over het algemeen passend. Zo zag de commissie bij de hoger beoordeelde eindwerken vooral dat een grondig vooronderzoek was gedaan, en dat door dit onderzoek de projectdefinitie helder gesteld werd en hiermee consequent omgegaan was in het ontwerptraject.

Bij alle beoordelingen van ateliers, workshops, Koersbepalingen en afstudeerschouwen zijn onderwijscoördinatoren aanwezig, zonder zelf mee te beoordelen. Mocht een coördinator na het bijwonen van meerdere toetsmomenten van een student constateren dat deze steeds terugvalt op eenzelfde werkwijze, kan deze de student overigens wel op een alternatieve aanpak wijzen. Met hun aanwezigheid zien de coördinatoren toe op een zorgvuldig verloop van de toetsing en op de studievoortgang van de studenten.

Inzichtelijk voor studenten

Studenten vinden informatie over de wijze van toetsen, leerdoelen, inlevvoorwaarden en toetsingscriteria in de studiewijzer en de studiegids op de elektronische leeromgeving. Op de elo staan ook de afstudeerregeling, de Onderwijs- en examenregeling (met daarin de regelingen rond de examinering en de klachtenprocedures van de opleiding) en standaardbrieven en formulieren voor klachten en de aanvraag van vrijstellingen. De taken en bevoegdheden van de examencommissie, evenals de regels voor de samenstelling en de werkwijzen, zijn vastgelegd in het ArtEZ Reglement Examencommissies, dat jaarlijks geëvalueerd en bijgesteld wordt.

Elk studiejaar hebben studenten tweemaal de gelegenheid een specifieke toets te maken, waarvan de eerste maal direct aansluitend op het onderwijs in

de betreffende onderwijseenheid. Studenten ontvangen altijd feedback op een gemaakte toets. De alumni en studenten waarmee de commissie sprak, hadden een goed idee van waarop ze beoordeeld werden.

De commissie beoordeelt deze deelstandaard als **voldoende**. De opleiding waarborgt de validiteit van de toetsing door de inzet van een grote diversiteit aan toetsvormen, het hanteren van eindkwalificaties bij de constructie van tentamens en opgaven en door controle van de opgestelde toets door een tweede docent. Verder zijn de praktijkopdrachten direct afgeleid van de disciplinegerichte eindkwalificaties en zet de opleiding bij de toetsing van de portfolio's de beroepsfunctie-criteria van branchevereniging BNA in om de ontwikkeling van de studenten te meten. Binnen het nieuwe praktijkcurriculum, dat de opleiding naar verwachting vanaf september 2014 stapsgewijs zal invoeren, wordt de verbinding tussen de portfolio's en het behalen van de eindkwalificaties in de ogen van de commissie nog sterker gelegd. De opleiding toetst vooraf of de afstudeerprojecten een valide weergave kunnen zijn van het eindniveau van de studie, door studenten aan het einde van hun derde jaar een afstudeervoornemen te laten schrijven. In dit voorstel, dat telt als een tentamen, beraadment studenten de vaktechnische en maatschappelijke relevantie en de actualiteit van hun opgave alsook de keuze voor een passende afstudeermentor.

Bij de beoordeling van het ontwerpend vermogen zorgt de opleiding voor betrouwbaarheid door het meerogenprincipe ruim toe te passen. Bij zowel de toetsing van de ateliers, de praktijkopdrachten, portfolio's als bij het afstuderen zijn steeds twee of meer beoordelaars betrokken, waarvan er minimaal één extern is. Verder worden de beoordelingen van alle opleidingsactiviteiten vastgelegd op kwalitatief goede beoordelingsformulieren die vervolgens gecontroleerd worden door de coördinator van het betreffende opleidingsonderdeel.

De commissie vindt de gelaagdheid die de opleiding via de Koersbepalingen, coördinatoren en doorstroomregeling heeft aangebracht in de toetsing zeer positief. Met de Koersbepalingen toetst de opleiding in de eerste drie studiejaar integraal op de wisselwerking tussen studie en werk, 'theorie en praktijk'. Hierdoor reflecteren de opleiding en de

studenten jaarlijks op de algehele voortgang van de individuele student. Ook de aanwezigheid van de coördinatoren bij toetsmomenten en hun controle van de beoordelingsformulieren verbindt de diverse elementen in het toetsstelsel. In de eisen van de doorstroomregeling komen eveneens verschillende toetsonderdelen terug. Het zwaartepunt van de regeling ligt echter bij de beoordelingen van de ontwerpateliers, hetgeen past bij het primaat van ontwerponderwijs binnen de studie.

De toetsing en de eisen die de opleiding daaraan stelt zijn helder voor studenten. Zij noemden als mogelijk verbeterpunt in het toetsstelsel het werken met een (kleine) pool van afstudeerbegeleiders vanuit de Academie, in plaats van met twee vaste begeleidende docenten voor alle afstudeerders. De voorgestelde werkwijze sluit in de ogen van de studenten beter aan op de opzet van de rest van de opleiding en biedt de mogelijkheid de begeleider specifiek af te stemmen op de behoefte van iedere individuele afstudeeropgave. De commissie sluit zich bij deze aanbeveling aan.

De eindwerkstukken vormen een mooie weerspiegeling van de signatuur van de opleiding: de commissie zag conceptueel sterke, beeldende afstudeerprojecten.

In de integratie van de randvoorwaarden en het programma van de ontworpen bouwwerken is naar het oordeel van de commissie nog enige winst te behalen. Hoewel de opleiding de bouwkundige competenties aftoetst in de praktijkopdrachten en de portfolio's van het buitenschools curriculum, is de commissie van mening dat meer aandacht voor de bouwtechnische en omgevingsaspecten de afstudeerprojecten naadloos zou laten aansluiten op de doelstelling 'alle vermogens die tijdens de studie zijn verworven te demonstreren in een ontwerp.' De studenten kunnen in het afstudeerproces nog eerder en beter hun 'projectdefinities' maken, een projectnota waarin naast de harde programmatische eisen, ook de heldere ambities en doelstellingen ten aanzien van plek en gebouw geformuleerd worden. Meer aandacht voor de randvoorwaarden en het programma kan studenten tevens helpen om tegen het einde van de ontwerpfase sneller een aantal beslissingen te nemen, zodat ze verder kunnen naar de volgende fase van hun afstudeertraject. De commissie beveelt de opleiding daarom aan te overwe-

gen deze aspecten onderdeel te maken van de meesterproef.

Gerealiseerd eindniveau

Standaard 16, deel 2: De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Tijdens en voorafgaand aan het bezoek zag de commissie diverse tussentijdse en afsluitende toetsen, portfolio's en praktijkopdrachten van studenten in. Ze constateerde dat deze toetsen, portfolio's en opdrachten, zeker die aan het einde van het derde jaar, in conceptueel en bouwtechnisch opzicht zeker masterwaardig waren.

De alumni en vierdejaarsstudenten waarmee de commissie sprak, maakten een volwassen, zelfbewuste indruk op de commissie. Ze waren in staat zeer helder onder woorden te brengen wat ze precies in hun startende carrière willen, wat ze kunnen en wat ze (nog) niet kunnen. In het gesprek met studenten uit verschillende leerjaren was de groei in zelfkennis en in expertise binnen het vakgebied duidelijk zichtbaar. Deze observatie werd bevestigd door het afnemende werkveld, dat tevreden is over de (ouderejaars)studenten. De werkgevers vertelden dat ze 'hun' studenten in de vier opleidingsjaren hebben zien groeien in zelfstandig denken, dat de ouderejaars op een professionele manier inhoudelijk tegengas kunnen en durven geven en dat ze naar mate de studie vordert zelfredzaam worden in het vak. De meerderheid van de (oud-)studenten heeft het gevoel dat ze door de opleiding startbekwaam architect zijn geworden. In de Nationale Studenten Enquête geven ze het item 'voorbereiding op beroepsloopbaan' een 3.9 op de vijfpuntsschaal.

De praktijkervaring die studenten opdoen door tijdens de opleiding al bij architectenbureaus te werken, versterkt hun positie op de arbeidsmarkt. Uit de recentste alumni-enquête blijkt dat alle respondenten binnen het vakgebied werkzaam zijn, waarbij ongeveer 35 procent ook andere werkzaamheden verricht, zoals het geven van onderwijs, samenwerking met ontwikkelbureaus en samenwerking met andere ontwerpdisciplines. Vanwege de nieuwe realiteit in de bouwwereld is het aantal afgestudeerden dat met een eigen bureau start hoger dan een aantal jaren geleden. De marktpositie van de afgestudeerden is ondanks het economische tijdsysteem relatief goed te noemen.

De commissie beoordeelt het gerealiseerd eindniveau als **goed**. De opleiding levert zelfverzekerde, creatieve alumni af die een volwassen instelling tonen in de zin van zelfkritisch vermogen, zelfkennis en kennis van hun plaats in het architectenvak. De opleiding is in de ogen van de commissie sterk in het vormen van persoonlijkheden. Naar de mening van de commissie heeft de Academieomgeving in het tot wasdom komen van deze kwaliteiten een zeer belangrijke rol gespeeld. De sterke focus op de individuele, conceptuele (ontwerp)vermogens en de ruimte voor studenten om hun eigen keuzes te maken, stimuleren de ontwikkeling van zelfbewustzijn. Met de empathische, kunstzinnige omgeving voor zelfontplooiing die studenten wordt geboden, onderscheidt de Academie in Arnhem zich van andere Academies van Bouwkunst in Nederland, aldus de commissie.

Voorts is de commissie van mening dat het master-niveau in het totaal aan toetsen, portfolio's, praktijkopdrachten en de afstudeerprojecten meer dan voldoende wordt aangetoond.

Bijlagen

Bijlage 1 Visitatiecommissie

Deze notitie is volgens het NVAO-format opgesteld.

Overzicht panelleden en secretaris

Naam (inclusief titulatuur)	Rol (voorzitter / lid / student-lid / secretaris)	Domeindeskundige (ja / nee)
Prof.dr. B.J.F. Colenbrander	lid	ja
F. Delanghe	lid	ja
Ir R. Kloosterman	voorzitter	nee
Ir. J.P. Wingender	lid	ja
Ing. R. van Vliet	studentlid	ja

III Secretaris/Coördinator

Drs J. van Oudheusden	Gecertificeerd oktober 2012	
-----------------------	-----------------------------	--

Bernhard Colenbrander is hoogleraar architectuurgeschiedenis en –theorie aan de faculteit bouwkunde van de Technische Universiteit Eindhoven.

Filip Delanghe is architect bij het bureau AWG Architecten, Antwerpen

René Kloosterman is directeur van AeQui, evaluatiebureau voor het hoger onderwijs

Jan Peter Wingender is architect bij het bureau WinHov, Amsterdam, en lector aan de Academie van Bouwkunst (AHK)

Rick van Vliet studeert aan de Academie van Bouwkunst te Rotterdam

V Overzicht deskundigheden binnen panel²

Deskundigheid	De deskundigheid blijkt uit:
a. deskundigheid ten aanzien van de ontwikkelingen in het vakgebied	Filip Delanghe geeft leiding aan een bureau en heeft in die hoedanigheid diverse toonaangevende prijzen op het gebied van moderne architectuur gewonnen. Jan Peter Wingender is lector bij de AHK en in die rol verantwoordelijk voor en uitvoerend onderzoeker op het gebied van bouwkunst. Bernhard Colenbrander is hoogleraar architectuurgeschiedenis en –theorie aan de faculteit bouwkunde van de Technische Universiteit Eindhoven. Hij is lid van diverse adviescommissies, onder ander het Prins Bernhard Cultuurfonds en het Stimuleringsfonds voor Architectuur.
b. internationale deskundigheid	Filip Delanghe is werkzaam voor een architectenbureau in Antwerpen. Hij geeft vele internationale gastlessen en treedt op als internationaal jurylid. Jan Peter Wingender heeft een internationaal opererend architectenbureau, treedt op als internationaal ‘visiting professor’ en ‘visiting critic’
c. werkvelddeskundigheid in het voor de	Filip Delanghe is werkzaam voor een architectenbureau in

² N.B. De secretaris is GEEN panellid

opleiding relevante beroepenveld	Antwerpen. Jan Peter Wingender heeft een internationaal opererend architectenbureau. Bernhard Colenbrander is lid van diverse adviescommissies, onder ander het Prins Bernhard Cultuurfonds en het Stimuleringsfonds voor Architectuur.
d. ervaring met het geven en ontwikkelen van onderwijs op het desbetreffende opleidingsniveau en deskundigheid ten aanzien van de door de opleiding gehanteerde onderwijsvorm(en) ³	Filip Delanghe geeft vele internationale gastlessen en treedt op als internationaal jurylid. Jan Peter Wingender is lector bij de AHK, is hoofd geweest van de opleiding architectuur en treedt op als internationaal gastdocent. Bernhard Colenbrander is hoogleraar architectuurgeschiedenis en –theorie aan de faculteit bouwkunde van de Technische Universiteit Eindhoven.
e. visitatie- of auditdeskundigheid	René Kloosterman heeft diverse visitatiecommissies voorgezeten.
f. studentgebonden deskundigheid	Rick van Vliet studeert momenteel M Architectuur aan de Rotterdamse Academie voor Bouwkunst

³ Hieronder worden bijvoorbeeld verstaan afstandsonderwijs, werkplekgerelateerd onderwijs, flexibel onderwijs, competentiegericht onderwijs of onderwijs voor excellente studenten.

Bijlage 2 Programma visitatie

Dag 1: 22 mei 2014, Verkenning

Tijd	Gesprekspartners/activiteit	Onderwerpen
12.30 – 14.00	Vergadering Visitatiecommissie	Werklunch en interne vergadering commissie
14.00 – 14.45	Opleidingsmanagement Ko Jacobs Ady Steketee Bob Zanders	Doelen van de opleiding, programma, toetsing, werkveldrelaties, nieuw programma
14.45 - 15.30	Showcase (fotostudio en trappenhuis) - Gerald Mulder - examen - Christiaan Heethaar - examen Context - Chris Burghouts – halverwege afstuderen	Mogelijkheid tot het profileren van de opleiding
15.30 – 16.30	Alumni - Rudi Koster - Richard Bles - Daniëlle Bakkes - Johan van Ee	Aansluiting van de opleiding op werkveld, toetsing en afstuderen
16.45 – 17.45	Werkveld Werkveldcommissie - Sven Dyckhof - Twan Verheyen - Anke Janssen - Groesbeek - Frank Pörtzgen Werkgevers - Renee Petiet - Jean Paul Kerstens - Hayke Zweede - Luc Bos	Aansluiting van de opleiding op het werkveld
17.45 – 18.00	Afronding van de eerste dag	Eventueel bepalen van aandachtspunten

Dag 2: 23 mei 2014, Verdieping

Tijd	Gesprekspartners/activiteit	Onderwerpen
9.30 – 10.00	Inloopspreekuur	Mogelijkheid voor studenten en medewerkers voor gedachtewisseling met commissie, tevens bestuderen van documenten
10.00 – 11.30	Docenten - Gerard van Heel - Moniek Otten - Annemarijken Hilberink - Ralph Brodrück - Thijs van Spaandonk - Sabine Berndszen - Peter Elgersma - Caroline Kruit	Doelen van de opleiding, programma, toetsing, kwaliteit docenten
11.45 – 12.15	Examencommissie - Gerard van Heel - Gerd Jan Oud - Moniek Otten	Toetsing, gerealiseerd eindniveau
12.15 – 14.00	Lunch en documentenbeoordeling, Bezoek aan ontwerpatelier, werkplaats (Oude Kraan); Optioneel: bezoek mediatheek, collectie Bouwkunst (Middengebouw)	
14.00 – 15.15	Studenten - Frank te Grotenhuis (1) - Harm Diesvelt (1) - Niels Leijte (2) - Jasper van den Bogaard (2) - Frans Rubertus (3) - Lion Schreven (3) - Lieke Roerink (4) - Remco Siebring (4)	Doelen van de opleiding, programma, toetsing, kwaliteit docenten
15.15 – 16.45	Formulieren conclusies	Interne vergadering commissie
16.45 – 17.15	Terugkoppeling resultaten, afsluiting van de visitatie	
18 juli 2014, aanvullend gesprek		
12.30 – 13.30	Intern overleg	
13.30 – 15.00	Ko Jacobs Gerard van Heel Luc Corstens	
15.00 – 15.15	Afronding	

Bijlage 3 Kwantitatieve gegevens

Kwantitatieve gegevens over de opleiding

In-, door- en uitstroomgegevens van - zo mogelijk - de laatste 6 cohorten

Academie van Bouwkunst									
Doorstroomgetallen master Architectuur									
cohorten 2008 - 2013									
		studiejaren						gediplomeerd	
		2008-09	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	per april 2014	
2008	1	19	1						
	2		15						
	3			15	8				
	4				3	6			
	5					4	6	3	16%
	6						1	2	11%
2009	1		15						
	2			11					
	3				10	7			
	4					2	8	1	7%
	5								
2010	1			15					
	2				12				
	3					9	4		
	4						5		
	5								
2011	1				11				
	2					10			
	3						8		
	4								
	5								
2012	1					10			
	2						7		
	3								
	4								
	5								
2013	1						11		
	2								
	3							1	
	4								
	5								

Gerealiseerde docent-student ratio

Gemiddeld geldt dat voor het onderwijsprogramma van de eerste drie studiejaar de docent-student ratio ongeveer 1 : 10 is. In het binnenschoolse onderwijsprogramma van de master Architectuur wordt gewerkt met de volgende docent-studentratio's:

- Voor de ontwerpateliers: gemiddeld 10 - 15 studenten op twee docenten. De kortateliers in het voorjaarssemester worden soms bemand door 1 docent; dan worden maximaal 8 studenten in het kortatelier toegelaten.
- Voor de colleges en oefeningen geldt dat één docent les geeft aan een jaargroep. De grootte van de groepen is gemiddeld 15.
- Voor de workshops in het extracurriculaire programma geldt dat de studentenomvang niet meer dan 15 is. Afhankelijk van het onderwerp van de workshop wordt die begeleid door één of twee docenten.

3. Gemiddeld aantal contacturen per fase van de studie (een fase kan bijvoorbeeld aangegeven worden in reguliere studiejaar, de stage en de afstudeerperiode).

Bijlage 4 Eindkwalificaties

ArtEZ Academie van Bouwkunst Masteropleiding Architectuur

ArtEZ kerncompetenties	WAT en Nadere regeling	
	Binnenschools / ontwerponderwijs	Buitenschools / beroepspraktijk
Ontwerpend vermogen (ook: onderzoeksvaardigheden, samenwerken)	1. ontwerp 2b. presentatie 2a. geschiedenis en theorie 2f. stedenbouw en planologie 2g. beeldende kunst 2j. relatie mens – gebouw&omgeving	1. ontwerp (1) 2b. presentatie (2)
Professionele vaardigheden en beroepshouding (ook: samenwerken)	2c. constructie 2d. bouwfysica en installaties 2h. onderzoek en voorbereiding 2i. beroep	2c. constructie (5) 2d. bouwfysica en installaties (6) 2e. uitvoeringstechniek (9) 2h. onderzoek en voorbereiding (4) 2i. beroep (3) 2k. bouwvoorschriften (7) 2k. bouwkosten (8) 2l. processen en procedures (10)
Persoonlijke competenties: reflecteren, vernieuwen en positioneren		

1, 2a – 2l = Nadere Regeling

(1) – (10) = Praktijkopdrachten

Bijlage 5 Programmaoverzicht

Aan het overzicht van het curriculum zijn de studiepunten per onderwijseenheid toegevoegd.

	1	2	3	4	
Ateliers Design Studios 48 EC	Semester 1 en 2	Semester 1	Semester 1		
	Ontwerplab -materiaal -ruimte -context -integraal	16 Semester 2 Atelier kort 1 context Atelier kort 2 Atelier kort 4 Atelier kort 5	8 Atelier lang 1 context 8 Atelier lang 2 8 Atelier lang 3 4 Atelier kort 1 context 4 Atelier kort 2 4 Atelier kort 3 onderzoek 4 Atelier kort 4 4 Atelier kort 5	8 Atelier lang 1 context 8 Atelier lang 2 8 Atelier lang 3 4 Atelier kort 1 context 4 Atelier kort 2 4 Atelier kort 3 onderzoek 4 Atelier kort 4 4 Atelier kort 5	
Colleges - oeningen Architectural support program 24 EC	Semester 1	Semester 1	Semester 1		
	Tekenen 1 Tekenen 2 Landschap 1 Stedenbouw 1	1 1 1 1	Gebouwanalyse 1 * Architectuurgeschiedenis 2 Constructieve vormgeving Landschap 2*	2 Onderzoek 1 * 1 Onderzoek 2 1	2 2
Semester 2	Semester 2	Semester 2	Semester 2		
Documenteren 1 Publiceren 1 Architectuurgeschiedenis 1 Cultuurbeschouwing 1	1 1 1 1	Gebouwanalyse 2 Publiceren 2 Stedenbouw 2* Presenteren Voorber. Architectuur excursie	1 Onderzoek 3 1 Cultuurbeschouwing 2** 1 Voorber. afstudeervoorstel 1	2 1 1	
Extra Curriculair 12 EC	Schetsexcursie Plein workshops 1	1 2	Architectuurexcursie Plein workshops 2	2 2	Plein workshops 3 2
	Herfstexcursie Keuze 1	1 1	Keuze 2	1	Keuze 3 1
Positio- nering 6 EC	Koersbepaling 1	2	Koersbepaling 2	2	Koersbepaling 3 2
Beroepservaring 120 EC	Praktijkportfolio 1 Praktijkportfolio 2 Inventarisatieformulier 1 Opdracht	9 9 2 4	Praktijkportfolio 3 Praktijkportfolio 4 Inventarisatieformulier 2 Opdracht Opdracht	9 9 2 4 4	Praktijkportfolio 5 Praktijkportfolio 6 Inventarisatieformulier 3 Opdracht Opdracht Opdracht
Afstudeer- project 30 EC					Afstudeerproject: Afstudeervoorstel Schouw 1 Schouw 2 Schouw 3 Examen

* Verplicht

** uit overgangssituatie 2011-2012. **Context-onderdelen**

Bijlage 6 Bestudeerde documenten

- Kritische reflectie
 - Verslagen werkveldcommissie
 - Cohorten Rendement
 - Cohorten Stroomgetallen 2013-14
 - Kwantitatieve gegevens hbo-master Architectuur
 - Actieplan 2008 -2013
 - NSE 2013 Ma Architectuur
 - Eindkwalificaties
 - Nadere Regeling
 - Regeling BEP
 - Richtlijn EU 2005 – architectuur
 - Unesco Charter
 - curriculumtabel 2013-2014
 - Actieagenda architectuur en ruimtelijk ontwerp 2013-2016
 - Academie van Bouwkunst Arnhem literatuurlijst studenten
 - Buitenschools curriculum 2014 – Concept maart 14
 - Didactisch model M Architectuur
 - Matrix onderwijscompetenties 2013-14
 - Takenmatrix onderwijs
 - OER M Architectuur 2013
 - Toetsplan M Architectuur 2013
 - CV's
- Toegang elektronische leeromgeving en DigOport
 - Diverse studentenportfolio's, praktijkopdrachten, workshopresultaten, beoordelingsformulieren etc.
 - Eindwerkstukken

Afstudeer datum	Studentnummer	Eindoordeel onderdeel examen
26-sep-12	1501092	zeer goed
30-aug-13	1335088	voldoende
30-aug-12	1960054	goed
10-jul-13	1501071	goed
21-jan-14	1402590	goed
30-aug-13	1501095	zeer goed
27-apr-12	1402686	goed
30-aug-13	1504420	goed
30-aug-13	1504424	goed
31-okt-13	1504431	goed
22-mei-13	1511039	zeer goed
31-aug-12	1402784	voldoende
30-aug-13	1409191	voldoende
18-sep-13	1504423	goed
31-okt-13	1333266	goed

Bijlage 7 Onafhankelijkheidsverklaringen

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring

voortgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende verklaart hierbij het volgende:

Ik ben verzocht op te treden als lid van de visitatiecommissie van de opleiding M Architectuur van ArteZ. Ik ben bereid en in staat deze rol te vervullen op een wijze die overeenkomt met de NVAO Gedragscode voor Panelleden.

Tevens verklaar ik hierbij

- geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker/docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben;
- strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan mij bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken;
- op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Aldus opgemaakt,

Handtekening:

Naam:

Datum:

Plaats:

R.S. Kloosterman

22 mei 2014

Amber

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring

voortgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende verklaart hierbij het volgende:

Ik ben verzocht op te treden als lid van de visitatiecommissie van de opleiding M Architectuur van ArteZ. Ik ben bereid en in staat deze rol te vervullen op een wijze die overeenkomt met de NVAO Gedragscode voor Panelleden.

Tevens verklaar ik hierbij

- geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker/docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben;
- strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan mij bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken;
- op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Aldus opgemaakt,

Handtekening:

Naam:

Datum:

Plaats:

B.J.F. Golembiewski

18 - 7 - 2014

Amber

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring

voorrafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende verklaart hierbij het volgende:

Ik ben verzocht op te treden als lid van de visitatiecommissie van de opleiding M Architectuur van ArtEZ. Ik ben bereid en in staat deze rol te vervullen op een wijze die overeenkomt met de NVAO Gedragscode voor Panelleden.

Tevens verklaar ik hierbij

- geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker/docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben;
- strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan mij bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken;
- op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Aldus opgemaakt,

Handtekening:

Naam:

IP WILSONER

Datum: 22.05.2014

Plaats: ~~ARENHOUT~~

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring

voorrafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende verklaart hierbij het volgende:

Ik ben verzocht op te treden als lid van de visitatiecommissie van de opleiding M Architectuur van ArtEZ. Ik ben bereid en in staat deze rol te vervullen op een wijze die overeenkomt met de NVAO Gedragscode voor Panelleden.

Tevens verklaar ik hierbij

- geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker/docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben;
- strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan mij bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken;
- op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Aldus opgemaakt,

Handtekening:

Naam:

DELANGE FIJIP

Datum: 22 MEI 2014

Plaats: ARENHOUT

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring
voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondertekende verklaart hierbij het volgende:

Ik ben verzocht op te treden als lid van de visitatiecommissie van de opleiding M Architectuur van ArtEZ. Ik ben bereid en in staat deze rol te vervullen op een wijze die overeenkomt met de NVAO Gedragscode voor Panelleden.

Tevens verklaar ik hierbij

- geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker/docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- zodanige relaties of banden met de instelling die afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben;
- strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan mij bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken;
- op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Aldus opgemaakt,

Handtekening:

Naam:

Juelith van Oudhewelen

Datum:

22 mei 2014

Plaats:

Arnhem

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring
voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondertekende verklaart hierbij het volgende:

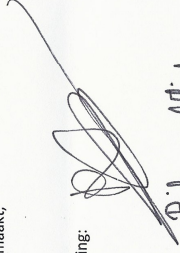
Ik ben verzocht op te treden als lid van de visitatiecommissie van de opleiding M Architectuur van ArtEZ. Ik ben bereid en in staat deze rol te vervullen op een wijze die overeenkomt met de NVAO Gedragscode voor Panelleden.

Tevens verklaar ik hierbij

- geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker/docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- zodanige relaties of banden met de instelling die afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben;
- strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan mij bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken;
- op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Aldus opgemaakt,

Handtekening:

Naam:

Rick van Dieet

Datum:

22-05-2014

Plaats:

Arnhem.